

## **1. Üldalused**

### **1.1. Valdkonnapädevus**

Sotsiaalainete pädevuse eesmärk on arendada õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust tegutseda oma lähikeskkonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid mineviku ühiskondades lähtuvalt ajaloolistest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

### **1.2. Ainevaldkonna õppeainete arvestuslik maht**

Ainevaldkonda kuulub kolm õppeained, mille taotletavate õpitulemuste saavutamiseks on arvestuslikud nädalatunnid kooliastmeti järgmised:

| <b>Õppeaine</b> | <b>1. klass</b> | <b>2. klass</b> | <b>3. klass</b> | <b>4. klass</b> | <b>5. klass</b> | <b>6. klass</b> | <b>7. klass</b> | <b>8. klass</b> | <b>9. klass</b> |
|-----------------|-----------------|-----------------|-----------------|-----------------|-----------------|-----------------|-----------------|-----------------|-----------------|
| Inimeseõpetus   | 1               | 1               | 1               | 1               | 1               | 1               | 1               | 1               |                 |
| Ajalugu         |                 |                 |                 |                 | 1               | 2               | 2               | 2               | 2               |
| Ühiskonnaõpetus |                 |                 |                 |                 |                 | 1               |                 |                 | 2               |

### **1.3. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming**

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppeprotsessi käigus kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut iseendaga, lähikonnas ning ühiskonnas. Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus. Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele lisandub ajaline/ajalooline mõõde. Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide,

Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

**Ajalugu** annab õpilastele olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist, aidates neil orienteeruda erinevates kultuuriruumides. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajalooksündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

**Inimeseõpetus** lõimib õppesisu kõigis kooliastmetes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväärsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.

**Ühiskonnaõpetuses** omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevdamiseks. Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelise mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele. Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul. Õppesisu valib aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud teadmised, oskused ja hoiakud, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatavad.

#### 1.4. Üldpädevuste kujundamise võimalusi

Sotsiaalainete valdkonna õppeainete õppimise kaudu kujundatakse õpilastes kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi. Pädevustes eristatava nelja omavahel seotud komponendi – teadmiste, oskuste, väärtushinnangute ning käitumise – kujundamisel on kande roll õpetajal, kelle väärtushinnangud, suhtlemis- ja sotsiaalsed oskused loovad sobiliku õpikeskkonna ning mõjutavad õpilaste väärtushinnanguid ja käitumist.

**Kultuuri- ja väärtuspädevus** – suutlikkus hinnata inimsuhteid ja tegevusi üldkehtivate moraalinormide seisukohast; tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, ühiskonnaga, loodusega, oma ja teiste maade ja rahvaste kultuuripärandiga ning nüüdiskultuuri sündmustega; väärtustada loomingut ja kujundada ilumeelt; hinnata üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi,

väärtustada inimlikku, kultuurilist ja looduslikku mitmekesisust; teadvustada oma väärtushinnanguid;

**Sotsiaalne ja kodanikupädevus** – suutlikkus ennast teostada; toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut ja Eesti riiklikku iseseisvust; teada ja järgida ühiskondlikke väärtusi ja norme; austada erinevate keskkondade reegleid ja ühiskondlikku mitmekesisust, religioonide ja rahvuste omapära; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides; aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel;

**Enesemääratluspädevus** – suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi; analüüsida oma käitumist erinevates olukordades; käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise; lahendada suhtlemisprobleeme;

**Õpipädevus** – suutlikkus organiseerida õppekeskkonda individuaalselt ja rühmas ning hankida õppimiseks, hobideks, tervisekäitumises ja karjääri valikuteks vajaminevat teavet; planeerida õppimist ja seda plaani järgida; kasutada õpitut erinevates olukordades ja probleeme lahendades; seostada omandatud teadmisi varem õpituga; analüüsida oma teadmisi ja oskusi, motiveeritust ja enesekindlust ning selle põhjal edasise õppimise vajadusi;

**Suhtluspädevus** – suutlikkus ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada nii emakeeles kui ka võõrkeeltes, arvestades olukordi ja mõistes suhtluspartnereid ning suhtlemise turvalisust; ennast esitleda, oma seisukohti esitada ja põhjendada; lugeda ning eristada ja mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades korrektset viitamist, kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ja väljendusrikast keelt ning kokkuleppel põhinevat suhtlemisviisi;

**Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus** – suutlikkus kasutada matemaatikale omast keelt, sümboleid, meetodeid koolis ja igapäevaelus; suutlikkus kirjeldada ümbritsevat maailma loodusteaduslike mudelite ja mõõtmise vahendite abil ning teha tõenduspõhiseid otsuseid; mõista loodusteaduste ja tehnoloogia olulisust ja piiranguid; kasutada uusi tehnoloogiaid eesmärgipäraselt;

**Ettevõtlikkuspädevus** – suutlikkus ideid luua ja ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades; näha probleeme ja neis peituvaid võimalusi, aidata kaasa probleemide lahendamisele; seada eesmäärke, koostada plaane, neid tutvustada ja ellu viia; korraldada ühistegevusi ja neist osa võtta, näidata algatusvõimet ja vastutada tulemuste eest; reageerida loovalt, uuendusmeelselt ja paindlikult muutustele; võtta arukaid riske; rakendada finantskirjaoskust;

**Digipädevus** – suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuvast ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukondades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust; osaleda digitaalses sisuloomes, sh tekstide, piltide, multimeediumide loomisel ja kasutamisel; kasutada probleemi lahenduseks sobivaid digivahendeid ja võtteid, suhelda ja teha koostööd erinevates digikeskkondades; olla teadlik digikeskkonna ohtudest ning osata kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; järgida digikeskkonnas samu moraali- ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus.

### 1.5. Sotsiaalainete lõimingu võimalusi teiste ainevaldkondadega

Sotsiaallained on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu.

**Keel ja kirjandus, sh võõrkeeled.** Kujundatakse oskust väljendada end selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste. Õpilasi juhatakse kasutama kohaseid

keelevahendeid, ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgima õigekeelsusnõudeid. Tähtsustatakse teksti kriitilise analüüsi oskust, meediakirjaoskust, teabe hankimist, selle kriitilist hindamist, tööde vormistamist ning intellektuaalse omandi kaitset. Sotsiaaalainete õppimise kaudu täiendatakse õpilaste teadmisi erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest. Õpilasi suunatakse märkama oma kultuuri ja teiste kultuuride erinevusi ning neist lugu pidama. Juhitakse tähelepanu erinevate suhtluskeskkondade reeglitele ning ühiskondlikule mitmekesisusele. Selgitatakse võõrkeelse algupäraga mõisteid, võõrkeeleoskust arendatakse ka lisamaterjali otsimisel ja mõistmisel.

**Matemaatika.** Kujundatakse järgmisi oskusi: ajaarvamine; ressursside plaanimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme seada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

**Loodusained.** Õpitakse mõistma looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese arengut ja rahvastikuprotsesse; majanduse ressursse; ühiskonna jätkusuutlikku säästlikku tarbimist, üleilmastumist, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamist ja mõistmist ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamist.

**Tehnoloogia.** Käsitletavate teemade kaudu kujundatakse oskust hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetiliselt oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonda kujundades; kasutada tehnovahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

**Kunstiained.** Käsitletakse Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemasid, iluhinnangute muutumist ajas; esteetilist arengut ja eneseteostuse võimalusi, rahvakultuuri ning loomingulist eneseväljendusoskust.

**Kehaline kasvatus.** Kujundatakse oskust mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendatakse sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

## **1.6. Läbivate teemade rakendamise võimalusi**

**Elukestev õpe ja karjääri kujundamine** – taotletakse õpilase kujunemist isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elu teadlike otsuste kaudu, sealhulgas tegema sobivaid haridus- ja tööalaseid valikuid;

**Keskkond ja jätkusuutlik areng** – taotletakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes hoiab ja kaitseb keskkonda ning väärtustades jätkusuutlikkust, on valmis leidma lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele;

**Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus** – taotletakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatusse tähtsust, tunneb end ühiskonnaliikmena ning toetub oma tegevuses riigi kultuurilistele traditsioonidele ja arengusuundadele;

**Kultuuriline identiteet** – taotletakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaidi kujundajana ning kultuuride muutumist ajaloo vältel, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktikate eripärast ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust ning on kultuuriliselt salliv ja koostööaldis;

**Teabekeskkond ja meediakasutus** – taotletakse õpilase kujunemist teadlikuks ja analüüsivaks inimeseks, kes tajub ja teadvustab adekvaatselt ümbritsevat teabekeskkonda, suudab meediamailma sisu ja allikaid kriitiliselt analüüsida ja kasutada, tunnustab autorlust, oskab luua

kvaliteetset meediasisu, arvestades oma eesmäärke ja ühiskonnas omaksvõetud suhtlemise norme, ning toimib turvaliselt ja vastutab oma käitumise eest end ümbritsevas teabekeskkonnas;

**Tehnoloogia ja innovatsioon** – taotletakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja nüüdisaegseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas;

**Tervis ja ohutus** – taotletakse õpilase kujunemist vaimselt, emotsionaalselt, sotsiaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline järgima tervislikku eluviisi, käituma turvaliselt ning kaasa aitama tervist edendava turvalise keskkonna kujundamisele;

**Väärtused ja kõlblus** – taotletakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb ühiskonnas üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

### 1.7. Õppetegevuse kavandamine ning korraldamine

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvialadega tegelda;
- 3) võimaldatakse nii üksi- kui ka ühisõpet (iseseisvad, paaris- ja rühmatööd ning teised kooperatiivse õppimise vormid), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaks õppijaiks ning loovaiks ja kriitiliselt mõtlevaiks ühiskonnaliikmeiks;
- 4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- 5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
- 6) arendatakse õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid, sealjuures on põhirõhk hoiakute kujundamisel;
- 7) arvestatakse õpilaste võimeid ja suutlikkust, kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
- 8) kasutatakse mitmekülgset õppemeetodite valikut rõhuasetusega aktiivõppemeetodeile: vestlus, arutelu, diskussioon, juhtumianalüüs, paaristöö, projektõpe, rollimäng, rühmatöö, väitlus, ajurünnak; ajaloolise kujutluse loomine, tegevuspõhine õpe (nt dramatiseeringud, mudelite ja makettide valmistamine, ühistegevus ja vabatahtlik töö, heategevusprojekt);
- 9) luuakse võimalused koostada referaat, ajajoon, õpimapp ja uurimistöö, teha praktilisi uurimistöid (nt töö allikate ja kaardiga, töölehtede ja kontuurkaardi täitmine, küsitluse korraldamine, loovtöö/arutluse/arvamusloo kirjutamine, töö esitlemine, infootsing teabeallikatest, infoanalüüs, klassielu reeglite, päevaplaani ja isikliku eelarve koostamine, statistika ning juriidilise dokumendi lugemine, dokumendiplankide täitmine), osaleda temaatilistes mängudes (nt tarbijakaitse), kriitiliselt analüüsida reklaami, teemakohaseid filme jms;
- 10) laiendatakse õpikeskkonda: sotsiaal-kultuuriline ja ajaloolis-kultuuriline keskkond (muistised, ehitised), arvuti/ multimeediaklass, asutused, muuseumid, näitused, raamatukogu, looduskeskkond, kohaliku omavalitsuse ja riigiasutused, ettevõtted, mittetulundusühingud, arhiivid jm;
- 11) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga (kohtuda erinevate inimestega, kaasata vanemaid jne), et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane.

### 1.8. Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena/abil saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Kooli õpetajad saavad teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui ka iseenda pädevuste arendamiseks.

Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuse saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil. Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnetena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, hoiakud, ainealased väärarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevuste ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Õppeteema kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnetel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Arutluste, juhtumianalüüside ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui ka tulemust. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanimedele, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele. Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppe-eesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest.

Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanust, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

**Ajaloos** hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväarsuse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

**Inimeseõpetuses** hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

**Ühiskonnaõpetuses** hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõenduspõhiste argumentidega vastata. Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest, hindamise nõuded ja korraldus, sh mittenumbrilise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine täpsustatakse kooli õppekavas.

### **1.9. Õppekeskkond**

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõenduspõhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
- 2) internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

- 1) korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;
- 2) kasutada ainekava eesmärgi toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
- 3) õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

## 2. Ainekavad

### 2.1. Inimeseõpetus

#### 2.1.1. Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamussavalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentriiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seondult, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumismõõtmised jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi.

I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad.

Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

#### 2.1.2. Teadmised, oskused, hoiakud

| I kooliaste                                                                                      | II kooliaste                                                                                              | III kooliaste                                                                                   |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Õpilane:<br>1) näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha | Õpilane:<br>1) teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist; | Õpilane:<br>1) teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist; |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>sümboolikat, olulisi inimesi ja paiku;</p> <p>2) väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse;</p> <p>3) mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel;</p> <p>4) teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused;</p> <p>5) mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;</p> <p>6) tunneb liiklusreegleid;</p> <p>7) teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust;</p> <p>8) märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi;</p> <p>9) mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust;</p> <p>10) teab, mis on vägivald.</p> <p>11) mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida;</p> <p>12) teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana;</p> <p>13) suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse;</p> <p>14) oskab oma tervist hoida;</p> <p>15) teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest;</p> <p>16) oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist;</p> <p>17) oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi;</p> <p>18) teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana;</p> <p>18) mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.</p> | <p>2) väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv;</p> <p>3) mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust,</p> <p>4) on loov ja ettevõtlik;</p> <p>5) on iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega;</p> <p>6) teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest;</p> <p>7) kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus;</p> <p>8) väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena;</p> <p>9) teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid;</p> <p>10) mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi;</p> <p>11) teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust;</p> <p>12) mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest;</p> <p>13) mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust;</p> <p>14) teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida;</p> <p>15) väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele;</p> <p>16) teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele;</p> <p>17) mõistab enda valikute tagajärgi;</p> | <p>2) mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas;</p> <p>3) teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse;</p> <p>4) väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel;</p> <p>5) on loov ja ettevõtlik;</p> <p>6) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus;</p> <p>7) väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena;</p> <p>8) teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv;</p> <p>9) teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega;</p> <p>10) kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi;</p> <p>11) väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist.</p> <p>12) mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise;</p> <p>13) mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi;</p> <p>14) mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid;</p> <p>15) mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus;</p> <p>16) väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes;</p> <p>17) oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.</p> |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|  |                                                                                                                          |  |
|--|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
|  | 18) mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valukuid. |  |
|--|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|

### 2.1.3. Õpitulemused

| I kooliaste                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | II kooliaste                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | III kooliaste                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>I kooliastme lõpetaja:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. väärtustab ennast ja teisi ning teab, et inimesed, nende arvamused, hinnangud ja väärtused on erinevad;</li> <li>2. oskab suhelda ja käituda teisi arvestades ja tehes koostööd, ning sõnastab oma tundeid ja teab, et nende väljendamiseks on erinevaid viise;</li> <li>3. väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet;</li> <li>4. teab põhilisi käitumisreegleid, arvestab neid ning kirjeldab, mis on õiglane ja ebaõiglane käitumine;</li> <li>5. väärtustab sõprust ja toetavaid peresuhteid armastuse ning vastastikuse toetuse allikana;</li> <li>6. teab, milline on tervislik eluviis ning kuidas hoida füüsilist ja vaimset tervist, ning väärtustab neid;</li> <li>7. mõistab oma õigust keelduda ennastkahjustavast tegevusest ning teab, kuidas ohuolukorras abi kutsuda;</li> <li>8. kirjeldab, mis on lapse õigused ja kohustused, mõistab vastutust oma tegude eest ning planeerib oma aega ja igapäevaseid tegevusi;</li> <li>9. teab, mis on perekond, kodu, kodukoht ja kodumaa, ning väärtustab neid;</li> <li>10. teab Eesti riigi sümboleid ja lähemaid naaberriike.</li> </ol> | <p>II kooliastme lõpetaja:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. väärtustab enda ja teiste positiivseid iseloomujooni ja omadusi ning sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikana;</li> <li>2. väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet ning kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus: üksteise aitamist, jagamist, hoolitsemist ja koostööd;</li> <li>3. kirjeldab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske ja väärtustab tervislikku elu uimastiteta;</li> <li>4. demonstreerib õpituatsioon, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest;</li> <li>5. kirjeldab, millised kehalised ja emotsionaalsed muutused toimuvad murdeas;</li> <li>6. kirjeldab enesehinnangu parandamise ning enesekontrolli tegemise võimalusi ja tähtsust igapäevasuhetes, väärtustab inimeste erinevusi ning oskab teisi arvestada;</li> <li>7. kirjeldab ja selgitab konfliktide võimalikke põhjusi ning oskab eristada tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendamise viise; demonstreerib õpituatsioon, kuidas aktiivselt kuulata ja kehtestavalt käituda;</li> <li>8. väärtustab tervist ja tervislikku eluviisi ning arvestab tervisliku eluviisi komponente igapäevaelus;</li> <li>9. teab, kuidas toimida ohuolukorras, ning oskab õpituatsioon, kuidas abi kutsuda;</li> <li>10. kirjeldab tegevusi, mis muudavad tema elukeskkonna turvaliseks ja tugevdavad tervist.</li> </ol> | <p>III kooliastme lõpetaja:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. teab ja oskab kasutada põhilisi enesekasvatuse viise ning analüüsib ennast, seostades seda oma valikutega elus ja väärtustades ennast;</li> <li>2. teab ja oskab igapäevaelus planeerida tervislikke valikuid seoses oma füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervisega ning analüüsib valikuid mõjutavaid tegureid ja oma vastutuse osa selles;</li> <li>3. teab tervisliku toitumise ja kehalise aktiivsuse põhimõtteid ning mõistab nende rakendamise olulisust igapäevaelus;</li> <li>4. teab, millised arengumuutused toimuvad murdeas, ja mõistab murdeas teiste eluperioodide seas;</li> <li>5. mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles ning väärtustab seksuaalõigusi;</li> <li>6. analüüsib riskikäitumist mõjutavaid tegureid ja mõju inimese tervisele ning demonstreerib õpituatsioon, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi riskikäitumisega seotud olukordades;</li> <li>7. teab ja oskab otsida olulisi infoallikaid tervisetabe ja -abi saamiseks, analüüsides nende kasutusvõimalusi, ning demonstreerib õpituatsioon, kuidas esmaabi põhilisi võtteid ja kirjeldab tõhusat käitumist ohuolukordades;</li> <li>8. kirjeldab stressi ja kriisi olemust inimsuhtes ning teab, kuidas luua ja säilitada toetavaid ning lähedasi suhteid; väärtustab</li> </ol> |

|  |  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|--|--|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  |  | sõprust ja armastust vastastikuse toetuse allikana;<br>9. kirjeldab rühma mõju inimese käitumisele ja demonstreerib õpitu olulisust oskust keelduda tegevusest, mis kahjustab teda ennast ja teisi;<br>10. teab koostöö reegleid ja norme toetavates inimsuhetes, mõistab nende vajalikkust rühmas ning väärtustab hoolivust, ausust, õigust ja vastutustunnet. |
|--|--|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

## 1. klass

| Õpitulemused                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Õppesisu                                                                                                                                                                                                                                                     | Lõiming/pädevused                                                                                            | Läbivad teemad                     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------|
| 1) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi;<br>2) väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse;<br>3) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;<br>4) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;             | <b>Mina.</b><br>Mina. Oma tugevuste (sh tunnused, omadused ja tegevused) välja toomine.<br>Positiivne suhtumine endasse ja teisesse.<br>Kehalised muutused ja austus erinevate kehade ja sugude suhtes.<br>Minu erinevused ja sarnasused teistega. Sallivus. | Eesti keel<br>Kunst<br>Tööõpetus<br><br>Enesemääratluspädevus<br>Õpipädevus<br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus | Väärtused ja kõlblus               |
| 1) oskab oma tervist hoida;<br>2) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;<br>3) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;<br>4) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi; | <b>Mina ja tervis.</b><br>Tervis. Tervise eest hoolitsemine.<br>Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus.<br>Keha eest hoolitsemine.<br>Terve ja haige inimene.<br>Abi saamise võimalused.<br>Vajadusel abi kutsumine.  | Eesti keel<br>Muusika<br>Tööõpetus<br>Kehaline kasvatus<br><br>Enesemääratluspädevus                         | Tervis ja ohutus                   |
| 1) mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust;<br>2) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;<br>3) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;                  | <b>Mina ja minu pere.</b><br>Kodu. Erinevad pered.<br>Pereliikmete tegevus ja rollid.<br>Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine.<br>Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähikonnas.                                  | Eesti keel<br><br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br>Enesemääratluspädevus                                     | Väärtused ja kõlblus               |
| 1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha;<br>2) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva;<br>3) teab, kes on Eesti Vabariigi president;<br>4) tunneb ära, kirjeldab ja                                                                                                                                                  | <b>Mina ja Eesti.</b><br>Eestimaa ja kodukoht. Eesti pealinn.<br>Eesti Vabariigi sünnipäev.<br>Eesti president.<br>Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid.<br>Oma kodukoha olulised paigad ja                                           | Eesti keel<br>Muusika<br>Kehaline kasvatus<br>Loodusõpetus<br>Tööõpetus                                      | Kodanikualgatus ja ettevõtlikkused |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                          |                                              |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|
| <p>kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümboolikat;</p> <p>5) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;</p> <p>6) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;</p> <p>7) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;</p> <p>8) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja;</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | <p>inimesed. Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval. Kodukoha inimeste tavad ja kombed. Oma klassi tavad. Sallivus erinevustesse. Enda roll tavade ja kommete hoidja ja kandjana.</p>                                                                                                   | <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Digipädevus</p>                                                               |                                              |
| <p>1) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult;</p> <p>2) oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist;</p> <p>3) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;</p> <p>4) sõnastab enda õppimise eesmärgid ja seostab neid enda huvidega;</p> <p>5) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega;</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | <p><b>Mina: aeg ja asjad.</b><br/>Mina: aeg ja aja planeerimine. Mina ja asjade väärtus teiste väärtuste seas. Erinevad meeled oma õpitegevuse ja vaba aja tegevuse kavandamisel. Oma õpitegevuse eesmärkide seos oma huvide ja võimetega. Oma igapäevavalikute seos oma tuleviku eesmärkidega.</p> | <p>Eesti keel</p> <p>Matemaatika</p> <p>Tööõpetus</p> <p>Loodusõpetus</p> <p>Kunst</p> <p>Enesemääratluspädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Digipädevus</p> | <p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine</p> |
| <p><b>Soovituslikud õppekäigud:</b><br/>Narva Politsei- ja Päästamet, Narva Linna Keskraamatukogu, Narva Linnus, Kultuurimaja Rugodiv, Äkkeküla, Narva Loomemaja, Narva Noortekeskus.</p> <p><b>Eesti linnade asutuste külastamine õppe-eesmärgil:</b><br/>Tallinna Loomaade; mänguasjamuuseum Tartus; teaduskeskus AHHA Tartus; Toila- Oru park; Rakvere teater, politseimuuseum; Tallinna PROTO avastustehas; Eesti Rahvamuuseum; Eesti Põllumajandusmuuseum; Lottemaa, Tallinna Lennusadam; Tallinna Vene Teater</p> <p><b>Üritused:</b><br/>Pidu "Hurraa, koolivaheaeg!", tantsulavastus "Kuidas üllatada Santat?" Narva Kultuurimajas Rugodiv, päästameti koolitus "Veeohutus", viktoriini "Liikluseeskirjad jalakäijale" Narva noortekeskuses, meistrklassi "Peegeldaja" Narva noortekeskuses, viktoriini "Interneti turvalisus" Narva noortekeskuses, näitus-loeng "Elu putuka/na/ta/ga" Narva Laste Loomemajas, lõbusad stardid (spordipäeva raames), Kadripäev, Mardipäev, päkapiku töötoad, Eesti iseseisvuspäev, fotonäitus "Eesti looduse sümbolid 2025"</p> <p><b>Õuesõppetunnid:</b><br/>"Pärlimäng", "Silbitame-poolitame", "Käbi püüdmine", orienteerumine, "Taimeliikide määramine munakarbiga", "Seened", jalatuskäik spordinädala raames</p> |                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                          |                                              |

## 2. klass

| Õpitulemused                                                                                                                                                                                        | Õppesisu                                                                                                                                                               | Lõiming/pädevused                                                            | Läbivad teemad              |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------|
| <p>1) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi;</p> <p>2) väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse;</p> <p>3) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;</p> | <p><b>Mina.</b><br/>Mina. Oma tugevuste (sh tunnused, omadused ja tegevused) välja toomine. Positiivne suhtumine endasse ja teisesse. Kehalised muutused ja austus</p> | <p>Eesti keel</p> <p>Kunst</p> <p>Tööõpetus</p> <p>Enesemääratluspädevus</p> | <p>Väärtused ja kõlblus</p> |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                            |                                       |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------|
| 4) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | erinevate kehade ja sugude suhtes. Minu erinevused ja sarnasused teistega. Sallivus.                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | Õpipädevus<br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus                                                                                                                |                                       |
| 1) oskab oma tervist hoida;<br>2) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;<br>3) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;<br>4) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi;                                                                                                                                                                                                                                          | <b>Mina ja tervis.</b><br>Tervis. Tervise eest hoolitsemine. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus.<br>Keha eest hoolitsemine. Terve ja haige inimene. Abi saamise võimalused. Vajadusel abi kutsumine.                                                                                                                                                   | Eesti keel<br>Muusika<br>Tööõpetus<br>Kehaline kasvatus<br><br>Enesemääratluspädevus                                                                       | Tervis ja ohutus                      |
| 1) mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust;<br>2) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;<br>3) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;                                                                                                                                                                                                                                                           | <b>Mina ja minu pere.</b><br>Kodu. Erinevad pered. Pereliikmete tegevus ja rollid. Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine. Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähikümbruses.                                                                                                                                                                             | Eesti keel<br><br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br>Enesemääratlus-pädevus                                                                                  | Väärtused ja kõlblus                  |
| 1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha;<br>2) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva;<br>3) teab, kes on Eesti Vabariigi president;<br>4) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat;<br>5) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;<br>6) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;<br>7) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;<br>8) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja; | <b>Mina ja Eesti.</b><br>Eestimaa ja kodukoht. Eesti pealinn. Eesti Vabariigi sünnipäev. Eesti president. Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid. Oma kodukoha olulised paigad ja inimesed. Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval. Kodukoha inimeste tavad ja kombed. Oma klassi tavad. Sallivus erinevustesse. Enda roll tavade ja kommete hoidja ja kandjana. | Eesti keel<br>Muusika<br>Kehaline kasvatus<br>Loodusõpetus<br>Tööõpetus<br><br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br>Kultuuri- ja väärtuspädevus<br>Digipädevus | Kodanikualgatus ja ettevõtlikkused    |
| 1) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult;<br>2) oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist;<br>3) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;<br>4) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega;<br>5) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega;                                                                                                                                                                                                                             | <b>Mina: aeg ja asjad.</b><br>Mina: aeg ja aja planeerimine. Mina ja asjade väärtus teiste väärtuste seas. Erinevad meeled oma õpitegevuse ja vaba aja tegevuse kavandamisel. Oma õpitegevuse eesmärkide seos oma huvide ja võimetega. Oma igapäevavalikute seos oma tuleviku eesmärkidega.                                                                                                       | Eesti keel<br>Matemaatika<br>Tööõpetus<br>Loodusõpetus<br>Kunst<br><br>Enesemääratluspädevus<br>Õpipädevus<br>Digipädevus                                  | Elukestev õpe ja karjääri kujundamine |

**Soovituslikud õppekäigud:**

Narva Politsei- ja Päästeamet, Narva Linna Keskraamatukogu, Narva Linnus, Kultuurimaja Rugodiv, Äkkeküla, Narva Loomemaja, Narva Noortekeskus.

**Eesti linnade asutuste külastamine õppe-eesmärgil:**

Tallinna Loomaaed; mänguasjamuuseum Tartus; teaduskeskus AHHA Tartus; Toila- Oru park; Rakvere teater, politseimuuseum; Tallinna PROTO avastustehas; Eesti Rahvamuuseum; Eesti Põllumajandusmuuseum; Lottemaa, Tallinna Lennusadam, Tallinna Vene Teater

**Üritused:**

Teadusnädal Narvas töötuba “Robot-sumomaadleja”, näitus-loeng “Elu putuka/na/ta/ga” Narva Laste Loomemajas, jõuluprogramm “Maitsev kingitus” Narva linnuses, õppekäik, programmeerimise tund MindHab, viktoriin "Liikluseeskirjad jalakäijale" Narva Noortekeskuses, meistriklass "Peegeldaja" Narva Noortekeskuses, viktoriin "Interneti turvalisus" Narva Noortekeskuses, Mardipäev, elukutse nädal, Kadripäev, päkapiku töötoad, Eesti iseseisvuspäev, fotonäitus "Eesti looduse sümbolid 2025"

**Õuesõppetunnid:**

“Pärlimäng”, “Silbitame-poolitame”, “Käbi püüdmine”, orienteerumine, “Taimeliikide määramine munakarbiga”, “Seened”, jalutuskäik spordinädala raames

**3. klass**

| Õpitulemused                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Õppesisu                                                                                                                                                                                                                                              | Lõiming/<br>pädevus                                                                                       | Läbivad<br>teemad                                                  |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------|
| 1) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;<br>2) märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi;<br>3) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;<br>4) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevat kohustusi;<br>5) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;                                                                                                            | <b>Mina.</b><br>Mina. Igaühe väärtuslikkus.<br>Positiivne suhtumine endasse.<br>Inimeste erinevused: bioloogiline ja sotsiaalne. Sallivus.<br>Inimeste õigused ja kohustused.<br>Vastutus.<br>Laste õigused ja kohustused: peres, koolis, lähikonnas. | Eesti keel<br>Tööõpetus<br>Kunst<br><br>Enesemääratl<br>uspädevus<br>Sotsiaalne ja<br>kodanikupäde<br>vus | Kodanikual<br>gatus ja<br>ettevõtlikku<br>s                        |
| 1) oskab oma tervist hoida;<br>2) teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest;<br>3) toob näiteid terviseriskidest ja teab, kuidas püsida terve;<br>4) oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi;<br>5) selgitab ja demonstreerib õpitu olukorras esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste;<br>6) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi; | <b>Mina ja tervis</b><br>Vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis.<br>Tervislik eluviis.<br>Terviseriskid.<br>Hoidumine tervist ohustavatest olukordadest.<br>Esmaabi.<br>Abi saamise võimalused.                                                       | Loodusõpetus<br>Tööõpetus<br>Kehaline<br>kasvatus<br>Eesti keel<br><br>Enesemääratl<br>uspädevus          | Tervis ja<br>ohutus                                                |
| 1) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;<br>2) põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;<br>3) demonstreerib õpitu olukorras üldtunnustatud käitumisnormide                                                                                                                                                                                                                                                                               | <b>Mina ja teised.</b><br>Reeglid ja käitumisnormid.<br>Seadused. Üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimine.<br>Käitumisnormide ja seaduste                                                                                                | Eesti keel<br>Kehaline<br>kasvatus<br>Loodusõpetus<br>Kunst<br>Tööõpetus                                  | Kodanikual<br>gatus ja<br>ettevõtlikku<br>s<br>Tervis ja<br>ohutus |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                 |                                     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------|
| ja seaduste täitmist;<br>4) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid;<br>5) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;<br>6) märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;<br>7) teab, et vägivald on eri vormid;<br>8) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;<br>9) teab abi saamise võimalusi inimväärikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;<br>10) demonstreerib õpisisituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalla korral;<br>11) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | järgimine koolis ja lähiümbruses. Liiklusreeglid. Liiklusreeglite järgimine. Turvaline käitumine liikluses koduteel ja koduümbruses. Vägivald ja selle erinevad vormid. Vägivaldse käitumise negatiivsed tagajärjed. Abi saamise võimalused koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral. Sõprus ja sõpruse hoidmine. Koostöö vajalikkus. Hoolitsemine ja abistamine ning prosotsiaalse käitumise väärtustamine. Heategemine ja heategevus. | Enesemääratluspädevus                                                                                                                           |                                     |
| 1) loetleb erinevaid teabeallikaid;<br>2) leiab infot erinevatest allikatest;<br>3) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;<br>4) kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;<br>5) selgitab ja demonstreerib kokkulepitut reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;<br>6) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine;<br>7) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | <b>Mina: teave ja asjad.</b><br>Teave. Erinevad teabeallikad. Teabeallikate kasutamine. Teabeallikate usaldusväärsus. Meedia kasutusvõimalused ja ohud. Turvaline meediavahendite kasutamine. Raha. Raha teenimine, kasutamine ja laenamine. Vastutus. Oma kulutuste plaanimine. Keskkonna hoidmise võimalused säästlikul tarbimisel. Enda võimalused keskkonna hoidmisel lähiümbruses.                                                                       | Loodusõpetus<br>Matemaatika<br>Kunst<br>Eesti keel<br>Tööõpetus<br><br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br>Digipädevus<br>Ettevõtlikkus<br>pädevus | Kodaniku algatus ja ettevõtlikkused |
| <b>Soovituslikud õppekäigud:</b><br>Narva Politsei- ja Päästeamet, Narva Linna Keskraamatukogu, Narva Linnus, Kultuurimaja Rugodiv, Äkkeküla, Narva Loomemaja, Narva Noortekeskus.<br><b>Eesti linnade asutuste külastamine õppe-eesmärgil:</b><br>Tallinna Looma- ja mänguajamuuseum Tartus; teaduskeskus AHHA Tartus; Toila- Oru park; Rakvere teater, politseimuuseum; Tallinna PROTO avastustehas; Eesti Rahvamuuseum; Eesti Põllumajandusmuuseum; Lottemaa, Tallinna Lennusadam, Tallinna Vene Teater<br><b>Üritused:</b><br>Näitus-loeng "Elu putuka/na/ta/ga" Narva Laste Loomemajas, viktoriin "Liikluseeskirjad jalakäijale" Narva Noortekeskuses, meistiklass "Peegeldaja" Narva Noortekeskuses, viktoriin "Interneti turvalisus" Narva Noortekeskuses, Mardipäev, elukutse nädal, Kadripäev, päkapiku töötoad, Eesti iseseisvuspäev, fotonäitus "Eesti looduse sümbolid 2025"<br><b>Õuesõppetunnid:</b><br>"Pärlimäng", "Silbitame-poolitame", "Käbi püüdmine", orienteerumine, "Taimeliikide määramine munakarbiga", "Seened", jalutuskäik spordinädala raames. |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                 |                                     |

#### 4 . klass

| Õpitulemused                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | Õppesisu/Teemavaldkond.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | Lõiming/<br>pädevus                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | Läbivad<br>teemad                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>1) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;</p> <p>2) nimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid;</p> <p>3) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);</p> <p>4) nimetab mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid; selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad;</p> <p>5) teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;</p> <p>6) mõistab reklaamide eesmärke;</p> <p>7) eristab arvamust faktist;</p> <p>8) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;</p> <p>9) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust; selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust;</p> | <p><b>Tervis.</b></p> <p>Tervise olemus</p> <p>Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis.</p> <p>Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid.</p> <p>Mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad.</p> <p>Stress</p> <p>Stressiga toimetulek.</p> <p>Meedia osa tervisega seotud otsustes.</p> <p>Tervise teemalised veebilehed.</p> <p>Tervislik eluviis.</p> <p>Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus.</p> <p>Turvaline elukeskkond (sh meedia) ja tervislik eluviis.</p> <p>Keha eest hoolitsemine (karastamine ja hügieen).</p> | <p>Matemaatika</p> <p>Eesti keel</p> <p>Kunstiõpetus</p> <p>Loodusõpetus</p> <p>Kehaline kasvatus</p> <p>Kokandus</p><br><p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Enesemääratlus</p> <p>pädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Digipädevus</p>                       | <p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine</p> <p>Keskkond ja jätkusuutlik areng</p> <p>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus</p> <p>Kultuurimine identiteet</p> <p>Teabekeskonnad ja meediakasutus</p> <p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p> <p>Tervis ja ohutus</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p> |
| <p>1) nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;</p> <p>2) toob näiteid erinevast arengutemperst murdeas;</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | <p><b>Murdeiga ja kehalised muutused.</b></p> <p>Murdeiga elukaas</p> <p>Murdega olulisus Murdega füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused.</p> <p>Igaühel oma tempo.</p> <p>Toimetulek muutustega.</p> <p>Suguline küpsus ja soojätkamine.</p> <p>Viljastumine, rasedus, lapse sünd.</p> <p>Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega.</p> <p>Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine.</p>                                                                                     | <p>Eesti keel</p> <p>Kunst</p> <p>Loodusõpetus</p> <p>Kehaline kasvatus</p><br><p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Enesemääratlus</p> <p>pädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Digipädevus</p> | <p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine</p> <p>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus</p> <p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Teabekeskonnad ja meediakasutus</p> <p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p> <p>Tervis ja ohutus</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p>                                       |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                  |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>1) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumises;</p> <p>2) riskikäitumine on käitumine, kui rikutakse teiste inimeste ja/või ühiskonnas kehtivaid reegleid ja norme nii, et sellise käitumise tagajärjed on kahjulikud inimesel endale (nt terviseriskid) ja/või teistele (nt vägivald).</p> <p>3) selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;</p> <p>4) toob näiteid meediaga seotud ohtudest;</p> <p>5) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;</p> <p>6) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust;</p> <p>7) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;</p> <p>8) demonstreerib õpitu olukorras, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.</p> | <p><b>Turvalisus ja riskikäitumine.</b> Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid). Ohutus kodus, koolis, avalikus ruumis, sh tule-, vee- ja elektri ohutus. Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid. Reeglid ja normid. Seadused (sh liiklusseadus). Reeglite ja normide vajalikkus. Meedia (sh reklaami) mõju otsustele. Meediaohud ja nende vältimine ning abi saamise võimalused. Usaldusväärsed infoallikad. Infootsing (sh tervise teemaline) usaldusväärsetest infoallikatest Internet, selle turvaline kasutus. Interneti ohud ja võimalused. Autoriõigused. Autoriõiguste seadus. Autoriõigused ja õpilane. Uimastid Uimastite kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele. Tervisele kahjulikud. Illeegaalsed ja legaalsed uimastid. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele. Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide (sh kohv, energiajoogid, energiavesi) mõju tervisele (sh sõltuvuse võimalik kujunemine). Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetuleku oskused vägivalda ja uimastiennetuses). Oskus öelda "ei". "Ei" ütlemise ja väljendamis viisid. Otsused/Otsustamine. Otsuste tagajärjed. Vastutus oma otsuste eest. Kaaslaste mõju otsustele Koolikiusamine. (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine). Kiisamisega hakkamasaamine ja abi saamise võimalused</p> | <p>Eesti keel<br/>Kunst<br/>Kehaline kasvatus<br/>Loodusõpetus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus<br/>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br/>Enesemääratlus<br/>pädevus<br/>Suhtluspädevus<br/>Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus<br/>Ettevõtlikkuspädevus<br/>Digipädevus</p> | <p>Elukestev õpe ja karjääri planeerimine<br/>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus<br/>Kultuuriline identiteet<br/>Teabekeskonnad ja meediakasutus<br/>Tehnoloogia ja innovatsioon<br/>Tervis ja ohutus<br/>Väärtused ja kõlblus</p> |
| <p>1) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;</p> <p>2) demonstreerib õpitu olukorras esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | <p><b>Haigused ja esmaabi.</b> Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused. Haigestumise põhjused.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | <p>Eesti keel<br/>Kunst<br/>Kehaline kasvatus<br/>Loodusõpetus</p>                                                                                                                                                                                                                              | <p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine<br/>Keskkond ja</p>                                                                                                                                                                     |

|  |                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                |
|--|-------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  | Haigestumise vältimise viisid.<br>Õnnetused.<br>Õnnetuste vältimine. Esmaabi.<br>Abi kutsumine. | Kultuuri- ja väärtuspädevus<br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br>Enesemääratlus<br>pädevus<br>Õpipädevus<br>Suhtluspädevus<br>Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus<br>Ettevõtlikkuspädevus<br>Digipädevus | jätkusuutlik areng<br>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus<br>Kultuuriline identiteet<br>Teabekeskond ja meediakasutus<br>Tervis ja ohutus<br>Väärtused ja kõlblus |
|--|-------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

## 5. klass

| Õpitulemused                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | Õppesisu                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | Lõiming/pädevus                                                                                                                                                                                                                                                    | Läbivad teemad                                                                                                                                                                                                                                        |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;<br>2) nimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid;<br>3) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);<br>4) nimetab mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid;<br>5) selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad;<br>6) teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;<br>7) mõistab reklaamide eesmärke;<br>8) eristab arvamust faktist;<br>9) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;<br>10) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust;<br>11) selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust; | <b>Tervis.</b><br>Tervise olemus<br>Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis.<br>Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid.<br>Mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad.<br>Stress<br>Stressiga toimetulek.<br>Meedia osa tervisega seotud otsustes.<br>Terviseteemalised veebilehed.<br>Tervislik eluviis.<br>Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus.<br>Turvaline elukeskkond (sh meedia) ja tervislik eluviis.<br>Keha eest hoolitsemine (karastamine ja hügieen). | Matemaatika<br>Eesti keel<br>Kunstiõpetus<br>Loodusõpetus<br>Kehaline kasvatus<br>Kokandus<br><br>Kultuuri- ja väärtuspädevus<br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br>Enesemääratlus<br>pädevus<br>Õpipädevus<br>Suhtluspädevus<br>Ettevõtlikkuspädevus<br>Digipädevus | Elukestev õpe ja karjääri kujundamine<br>Keskkond ja jätkusuutlik areng<br>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus<br>Kultuurimine<br>identiteet<br>Teabekeskond ja meediakasutus<br>Tehnoloogia ja innovatsioon<br>Tervis ja ohutus<br>Väärtused ja kõlblus |
| 1) nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;<br>2) toob näiteid erinevast arengutempost murdeas;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | <b>Murdeiga ja kehalised muutused.</b><br>Murdeiga elukaas<br>Murdega olulisus Murdega füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused.<br>Igapähe oma tempo.<br>Toimetulek muutustega.<br>Suguline küpsus ja soojätkamine.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Eesti keel<br>Kunst<br>Loodusõpetus<br>Kehaline kasvatus<br><br>Kultuuri- ja väärtuspädevus                                                                                                                                                                        | Elukestev õpe ja karjääri kujundamine<br>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus                                                                                                                                                                             |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                                                                                                 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | <p>Viljastumine, rasedus, lapse sünd.</p> <p>Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega.</p> <p>Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Enesemääratlus pädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Digipädevus</p>                                                                                              | <p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Teabekeskond ja meediakasutus</p> <p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p> <p>Tervis ja ohutus</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p>                                                                                      |
| <p>1) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumises: riskikäitumine on käitumine, kui rikutakse teiste inimeste ja/või ühiskonnas kehtivaid reegleid ja norme nii, et sellise käitumise tagajärjed on kahjulikud inimesel endale (nt terviseriskid) ja/või teistele (nt vägivald).</p> <p>2) selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;</p> <p>3) toob näiteid meediaga seotud ohtudest;</p> <p>4) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;</p> <p>5) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseemalist infot, järgides autoriõigust;</p> <p>6) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;</p> <p>7) demonstreerib õpisisituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.</p> | <p><b>Turvalisus ja riskikäitumine.</b></p> <p>Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid).</p> <p>Ohutus kodus, koolis, avalikus ruumis, sh tule-, vee- ja elektriõhutus.</p> <p>Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid.</p> <p>Reeglid ja normid.</p> <p>Seadused (sh liikluseadus).</p> <p>Reeglite ja normide vajalikkus.</p> <p>Meedia (sh reklaami) mõju otsustele.</p> <p>Meediaohud ja nende vältimine ning abi saamise võimalused.</p> <p>Usaldusväärsed infoallikad.</p> <p>Infootsing (sh terviseemaline) usaldusväärsetest infoallikatest</p> <p>Internet, selle turvaline kasutus.</p> <p>Interneti ohud ja võimalused.</p> <p>Autoriõigused. Autoriõiguste seadus. Autoriõigused ja õpilane.</p> <p>Uimastid</p> <p>Uimastite kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele. Tervislikud valikud.</p> <p>Illeegaalsed ja legaalsed uimastid.</p> <p>Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele.</p> <p>Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide (sh kohv, energijoo, energiavesi) mõju tervisele (sh sõltuvuse võimalik kujunemine).</p> <p>Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalla ja uimastiennetuses).</p> <p>Oskus öelda “ei”.</p> <p>“Ei” ütlemise ja väljendamise</p> | <p>Eesti keel</p> <p>Kunst</p> <p>Kehaline kasvatus</p> <p>Loodusõpetus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Enesemääratlus pädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Digipädevus</p> | <p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine</p> <p>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus</p> <p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Teabekeskond ja meediakasutus</p> <p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p> <p>Tervis ja ohutus</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p> |

|                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                      |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                                                                                                                           | viisid.<br>Otsused/Otsustamine. Otsuste tagajärjed.<br>Vastutus oma otsuste eest.<br>Kaaslaste mõju otsustele<br>Koolikiusamine. (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine).<br>Kiusamisega hakkamasaamine ja abi saamise võimalused |                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                      |
| 1) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;<br>2) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi. | <b>Haigused ja esmaabi.</b><br>Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused.<br>Haigestumise põhjused.<br>Haigestumise vältimise viisid.<br>Õnnetused.<br>Õnnetuste vältimine. Esmaabi.<br>Abi kutsumine.                   | Eesti keel<br>Kunst<br>Kehaline kasvatus<br>Loodusõpetus<br><br>Kultuuri- ja väärtuspädevus<br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br>Enesemääratlus<br>pädevus<br>Õpipädevus<br>Suhtluspädevus<br>Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus<br>Ettevõtlikkuspädevus<br>Digipädevus | Elukestev õpe ja karjääri kujundamine<br>Keskkond ja jätkusuutlik areng<br>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkuss<br>Kultuuriline identiteet<br>Teabekeskond ja meediakasutus<br>Tervis ja ohutus<br>Väärtused ja kõlblus |

## 6. klass

| Õpitulemused                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | Õppesisu                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | Lõiming/pädevus                                                                                                                                                                                                             | Läbivad teemad                                                                                                                                                        |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1) selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb;<br>2) mõistab enesehinnangu olemust.<br>3) saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist;<br>4) selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;<br>5) oskab nimetada enda erinevaid omadusi;<br>6) mõistab, et ennast saab pidevalt arendada;<br>7) mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest;<br>8) mõistab, et tema ise saab suunata oma tegevusi;<br>9) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga; | <b>Mina ja suhtlemine.</b><br>Enesetundmine. Mina-pilt (kirjeldav ja hinnanguline osa).<br>Enesehinnang.<br>Enesehinnangu kujunemine.<br>Eneseanalüüs. Oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine.<br>Väärtused. Huvid. Võimed<br>Ettevõtlikkus, selle väljendumine tegutsemisel.<br>Ettevõtlikkuse tähtsus igapäevaelus ja ühiskonnas.<br>Ettevõtlikkus ja tööelu | Ühiskonnaõpetus<br>Kunst<br>Kehaline kasvatus<br><br>Kultuuri- ja väärtuspädevus<br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br>Enesemääratluspädevus<br>Õpipädevus<br>Suhtluspädevus<br>Matemaatika<br>Loodusteadus<br>tehnoloogiaala | Elukestev õpe ja karjääri kujundamine<br>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkuss<br>Kultuuriline identiteet<br>Teabekeskond ja meediakasutus<br>Tehnoloogia ja innovatsioon |

| 10) õpib tundma oma huvisid ning seostama neid tulevikuga;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | ne pädevus<br>Ettevõtlikkuspädevus<br>Digipädevus                                                                                                                                                                                                                                                                | Väärtused<br>ja kõlblus                                                                                                                                                                                           |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1) kirjeldab, millest suhtlemine koosneb;<br>2) mõistab suhtlemise olemust;<br>3) toob näiteid suhtlemise komponentide kohta;<br>4) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid;<br>5) mõistab suhtlemise komplekssust;<br>6) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;<br>7) iseloomustab erinevaid käitumisviise;<br>8) teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;<br>9) toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;<br>10) toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;<br>11) teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;<br>12) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi;<br>13) nimetab kahjustavaid käitumisviise selgitab, kuidas enese eest seista ilma teisi kahjustamata;<br>14) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme;<br>15) mõistab enda vastutust erinevates suhtluskeskkondades; | <b>Suhtlemine teistega.</b><br>Suhtlemise mõiste.<br>Suhtlemise olemus (teise tajumine, teabevahetus, mõjutamine)<br>Verbaalne suhtlemine<br>Mitteverbaalne suhtlemine.<br>Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele.<br>Kehtestava käitumise viisid.<br>Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised.<br>Ühiskonnas juurdunud uskumuste ja hoiakute mõju inimesele. Eelarvamused<br>Stereotüübid<br>Eelarvamuste ja stereotüüpide mõju suhetele Sallivus.<br>Aksepteerimine.<br>Tõendus põhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused (otsuste langetamine ja probleemide lahendamine; loov ja kriitiline mõtlemine; emotsioonide ja stressiga toimetulek; enesetunnetus - ja, suhtlemisoskus)<br>riskikäitumise (uimastikasutamine ja vägivald) ennetamisel.<br>“Ei” ütlemist eeldavad olukorrad. “Ei” ütlemise viisid, julgus ja tähtsus.<br>Internet<br>Interneti võimalused ja ohud<br>Turvaline internetikasutus.<br>Viisakas, austav ja hooliv suhtlemine. | Eesti keel<br>Kunstiõpetus<br>Kirjandus<br>Kehaline kasvatus<br>Ühiskonnaõpetus<br>Kultuuri- ja väärtuspädevus<br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br>Enesemääratlus<br>spädevus<br>Õpipädevus<br>Suhtluspädevus<br>Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus<br>Ettevõtlikkuspädevus<br>Digipädevus | Elukestev õpe ja karjääri kujundamine<br>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkuss<br>Kultuuriline identiteet<br>Teabekeskond ja meediakasutus<br>Tehnoloogia ja innovatsioon<br>Tervis ja ohutus<br>Väärtused ja kõlblus |
| 1) toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi;<br>2) nimetab inimeste erivajadusi;<br>3) toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;<br>4) selgitab miks sõbralik käitumine on kasulik;<br>5) demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;<br>6) nimetab sotsiaalseid oskusi,                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | <b>Suhted teistega.</b><br>Inimeste erinevused.<br>Vajadused.<br>Väärtused.<br>Erivajadused.<br>Sallivus.<br>Prosotsiaalne käitumine. Õiglus, vastutus, hoolivus, ausus.<br>Vastutus enda sõnade ja tegude eest, s.h internetis.<br>Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine,                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | Eesti keel<br>Kunst<br>Kehaline kasvatus<br>Ühiskonnaõpetus<br>Muusika<br>Kultuuri- ja väärtuspädevus<br>Sotsiaalne ja                                                                                                                                                                                           | Elukestev õpe ja karjääri kujundamine<br>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkuss<br>Kultuuriline identiteet<br>Teabekesk                                                                                                |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                  |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>toob näiteid sotsiaalsete oskuste kohta;</p> <p>7) demonstreerib õpisisituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada;</p> <p>8) mõistab, et kõik tunded on normaalsed</p> <p>oskab oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata;</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | <p>koostöö ja hoolitsemine.</p> <p>Tõhus sotsiaal-emotsionaalne eneseväljendus. Usaldus suhetes. Sõprus. Empaatia. Tunded ja nende tõhus väljendamine.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | <p>kodanikupädevus</p> <p>Enesemääratlus</p> <p>spädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Digipädevus</p>                                                                                                                                 | <p>ond ja meediakasutus</p> <p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p> <p>Tervis ja ohutus</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p>                                                                                                                               |
| <p>1) selgitab konflikti häid ja halbu külgi; kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;</p> <p>2) valib õpisisituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;</p> <p>3) näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;</p> <p>4) nimetab erinevaid probleeme toob näiteid erinevate tõhusate probleemilahenduste kohta;</p> <p>5) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;</p> <p>6) kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist;</p> <p>7) nimetab mõjutamise viise;</p> <p>8) toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia;</p> <p>9) mõistab enda vastutust oma otsuste ja tegude eest;</p> | <p><b>Konfliktid ja probleemilahendus.</b> Konflikt kui suhte probleem Konfliktide põhjused, tagajärjed, lahendamise viisid.</p> <p>Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise viisid.</p> <p>Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumise otsustamisel</p> <p>Probleemide lahendamise viisid, s.h internetis - tõhusad ja mittetõhusad.</p> <p>Probleemilahenduste eelised ja puudused.</p> <p>Koostöö võimalused</p> <p>Koostöise tegevuse eelised.</p> <p>Kaaslaste mõju otsustele.</p> <p>Abistav ja kahjustav mõju.</p> <p>Grupi surve.</p> <p>Mõjutamine. Mõjutamise viisid (ähvardamine, äraostmine, nõu andmine, kingituste tegemine, vastuteene ootamine, veenmine).</p> <p>Toimetulek vägivallaga, sh kiusamisega, abi saamise võimalused.</p> <p>Vastutus.</p> | <p>Eesti keel</p> <p>Kunst</p> <p>Kehaline kasvatus</p> <p>Ühiskonnaõpetus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Enesemääratlus</p> <p>spädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Digipädevus</p> | <p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine</p> <p>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkuss</p> <p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Teabekeskond ja meediakasutus</p> <p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p> <p>Tervis ja ohutus</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p> |
| <p>1) toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;</p> <p>2) märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | <p><b>Positiivne mõtlemine.</b></p> <p>Positiivne enesesisendus.</p> <p>Positiivsed omadused.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | <p>Eesti keel</p> <p>Kunst</p> <p>Kehaline kasvatus</p> <p>Ühiskonnaõpetus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Enesemääratlus</p> <p>spädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p>                    | <p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine</p> <p>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkuss</p> <p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p> <p>Tervis ja ohutus</p> <p>Väärtused</p>                                                 |

|  |  |                       |            |
|--|--|-----------------------|------------|
|  |  | ädevus<br>Digipädevus | ja kõlblus |
|--|--|-----------------------|------------|

## 7. klass

| Õpitulemused                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | Õppesisu                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | Lõimingu/<br>pädevused                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | Läbivad<br>teemad                                                                                                                                                                                                               |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>1) kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;</p> <p>2) seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;</p> <p>3) selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;</p>     | <p><b>Inimese areng ja murdeiga.</b><br/>Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud.<br/>Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule.<br/>Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares.<br/>Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused.<br/>Suguküpsus, sootunnused, keha muutumine.</p>     | <p>Eesti keel<br/>Bioloogia<br/>Matemaatika<br/>Kunst<br/>Kehaline kasvatus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus<br/>Enesemääratlus<br/>spädevus<br/>Õpipädevus<br/>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br/>Suhtluspädevus<br/>Matemaatika-, loodusteadused ja tehnoloogiaalane pädevus<br/>Ettevõtlikkuspädevus<br/>Digipädevus</p> | <p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine<br/>Keskkond ja jätkusuutlik areng<br/>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkuss<br/>Kultuuriline identiteet<br/>Tervis ja ohutus<br/>Tehnoloogia ja innovatsioon<br/>Väärtused ja kõlblus</p> |
| <p>1) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;</p> <p>2) analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;</p> <p>3) analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;</p> | <p><b>Inimene, valikud, õnn</b><br/>Minapilt – kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist.<br/>Positiivse minapildi kujundamine.<br/>Eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus.<br/>Enesekasvatuse võtted.<br/>Enesearendamine oma elutee kujundamisel.<br/>Positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui heaolu alus.</p> | <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus<br/>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br/>Enesemääratlus<br/>spädevus<br/>Õpipädevus<br/>Suhtluspädevus<br/>Ettevõtlikkuspädevus<br/>Digipädevus</p> <p>Eesti keel<br/>Kunst<br/>Kehaline kasvatus</p>                                                                                            | <p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine<br/>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkuss<br/>Kultuuriline identiteet<br/>Tervis ja ohutus<br/>Väärtused ja kõlblus</p>                                                                    |
| 1) mõistab, et inimene on                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | <b>Inimene ja rühm.</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | Eesti keel                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | Elukestev                                                                                                                                                                                                                       |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                   |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;</p> <p>2) toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;</p> <p>3) analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;</p> <p>4) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpistuatsioonis toimetulekut rühma survega;</p>                                                                                                                                                 | <p>Rühm. Erinevad rühmade liigid. Erinevad rollid, reeglid ja normid rühmas. Inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades.</p> <p>Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Koostöised ja võistluslikud rühma tegevused. Hoolivuse, austuse, õigluse ja vastutustunde väärtustamine koostöises tegevuses. Konformsus. Sõltumatus. Autoriteet. Toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavates olukordades.</p>                                                                                                                                                                                | <p>Ühiskonnaõpetus<br/>Kunst<br/>Kehaline kasvatus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus<br/>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br/>Enesemääratlus<br/>spädevus<br/>Suhtluspädevus<br/>Ettevõtlikkuspädevus<br/>Digipädevus</p>                                             | <p>õpe ja karjääri kujundamine<br/>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus<br/>Tervis ja ohutus<br/>Väärtused ja kõlblus</p>                                                                             |
| <p>1) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;</p> <p>2) analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;</p> <p>3) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;</p> <p>4) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;</p> | <p><b>Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine.</b><br/>Inimese heaolu komponendid (sh vaimne heaolu).<br/>Laste heaolu mõjutavad tegurid (materiaalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil.<br/>Lapse ja noore vaimse heaolu tõstmise võimalused koolis ja kogukonnas.<br/>Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine indiviidi tasand: tõhusad sotsiaalsed oskused ja keeldumisoskused.<br/>Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine: kogukonna ja ühiskonna tasand.<br/>Lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas.<br/>Laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsvad seadused.</p> | <p>Ühiskonnaõpetus<br/>Eesti keel<br/>Bioloogia<br/>Kunst<br/>Kehaline kasvatus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus<br/>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br/>Enesemääratlus<br/>spädevus<br/>Õpipädevus<br/>Suhtluspädevus<br/>Ettevõtlikkuspädevus<br/>Digipädevus</p> | <p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine<br/>Teabekeskond ja meediakasutus<br/>Tehnoloogia ja innovatsioon<br/>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus<br/>Tervis ja ohutus<br/>Väärtused ja kõlblus</p> |
| <p><b>Soovituslikud õppekäigud:</b><br/>Narva Linna Keskraamatukogu, Äkkeküla, Narva Loomemaja, Narva Noortekeskus, Eesti Tervishoiu Muuseum, Politseimuuseum.</p> <p><b>Üritused ja õuesõpe:</b><br/>Loovtööd ja klassisisesed viktoriinid, külalistunnid, erinevad koostöö- ja rollimängud, mis õpetavad usaldust, suhtlemist, empaatiat ning analüüsimisoskust ja otsuste langetamist, Tervise Arengu Instituudi terviseetemelised programmid ja materjalid, orienteerumismängud</p>                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                   |

## 8. klass

| Õpitulemused                                                                                                                  | Õppesisu                                                                                                                              | Lõiming/pädevused                               | Läbivad teemad                               |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------|----------------------------------------------|
| <p>1) toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;</p> <p>2) analüüsib tervisekäitumise</p> | <p><b>Tervise käitumine.</b> Tervis kui heaoluseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis.</p> | <p>Ühiskonnaõpetus<br/>Eesti keel<br/>Kunst</p> | <p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine</p> |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;</p> <p>3) analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;</p> <p>4) teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;</p> <p>5) analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust; analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;</p> <p>6) toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;</p> <p>7) analüüsib enda tervises seisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;</p> <p>8) analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;</p> <p>9) toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;</p> | <p>Tervise aspektide vastastikused seosed.</p> <p>Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele.</p> <p>Tervisealased infoallikad, Tervisealaste infoallika te usaldusväärsus. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress.</p> <p>Stressiga toimetulek.</p> <p>Kriis, selle olemus.</p> <p>Käitumine kriisilukorras.</p> <p>Abistamine, abi otsimine ja leidmine.</p> <p>Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad.</p> <p>Tegurid, mis mõjutavad enda tervises seisundit.</p> <p>Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele.</p> <p>Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus. Tegurid, mis mõjutavad Eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad.</p> <p>Keskkonnatedalik tegevus lähiümbruses ja kogukonnas kui terviseedendus.</p> | <p>Kirjandus</p> <p>Bioloogia</p> <p>Geograafia</p> <p>Matemaatika</p> <p>Kehaline kasvatus</p> <p>Kokandus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Enesemääratlus</p> <p>spädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Digipädevus</p> | <p>e</p> <p>Keskkond ja jätkusuutlik areng</p> <p>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkuss</p> <p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Teabekeskond ja meediakasutus</p> <p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p> <p>Tervis ja ohutus</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p> <p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine</p> |
| <p>1) selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;</p> <p>2) kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;</p> <p>3) analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;</p> <p>4) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;</p> <p>5) mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsel ja lugupidavale kohtlemisele;</p> <p>6) toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest;</p> <p>7) analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi;</p> <p>8) toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete</p>                                                | <p><b>Suhted ja seksuaalsus.</b></p> <p>Suhe. Suhte liigid (peresuhe, sõprusuue, paarisuhe).</p> <p>Lähisuue ja tunded lähisuhtes.</p> <p>Paarisuhte loomine, säilitamine, katkemine. Inimlik lähedus ja sooju suhetes.</p> <p>Kiindumussuhted varases lapseas lapse ja vanema vahel.</p> <p>Sõprus, meeldimine, armumine, armastus.</p> <p>Armastuse liigid ja mitmekesisus paarisuhtes.</p> <p>Lähisuhtevägivad ja selle liigid.</p> <p>Turvalised lähisuhted.</p> <p>Abi saamise võimalused.</p> <p>Seksuaalsus.</p> <p>Seksuaalsuse mitmekesisus.</p> <p>Seksuaalkäitumine.</p> <p>Sooidentiteet, Sooline mitmekesisus. Bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu. Sooline eneseväljendus (feminiinne, androgüünne, maskuliinne)</p> <p>Seksuaalne orientatsioon.</p> <p>Laste ja noorte seksuaalsuse arengu põhiapid (seksuaalsuse</p>                                | <p>Eesti keel</p> <p>Bioloogia</p> <p>Kunst</p> <p>Kehaline kasvatus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Enesemääratlus</p> <p>spädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Digipädevus</p>                                                                                                        | <p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine</p> <p>Keskkond ja jätkusuutlik areng</p> <p>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkuss</p> <p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Teabekeskond ja meediakasutus</p> <p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p> <p>Tervis ja ohutus</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p>          |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                  |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | <p>trepp.)</p> <p>Erineva seksuaalse orientatsiooni ja sooidentiteediga inimeste õigused ja võrdne kohtlemine.</p> <p>Turvaline seksuaalkäitumine.</p> <p>Vastutus. Rasestumisvastased meetodid.</p> <p>Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine.</p> <p>Suguelundite ehituse ja talitluse seos</p> <p>suguküpsuse saabumise, viljakuse ja rasestumisvastaste meetoditega.</p> <p>Seksuaalõigused, seksuaalne enesemääramisõigus.</p> <p>Seksuaalsusega seotud müütide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele</p>                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                  |
| <p>1) demonstreerib õpistuatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;</p> <p>2) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;</p> <p>3) demonstreerib õpistuatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;</p> | <p><b>Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine.</b></p> <p>Koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalda vormid.</p> <p>Tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused.</p> <p>Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul.</p> <p>Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile.</p> <p>Uimastitega seonduvad väärarvamused.</p> <p>Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid.</p> <p>Sõltuvus.</p> <p>Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades</p> | <p>Eesti keel</p> <p>Bioloogia</p> <p>Inglise keel</p> <p>Kunst</p> <p>Kehaline kasvatus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Enesemääratlus</p> <p>Spädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Digipädevus</p> | <p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine</p> <p>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkuss</p> <p>Kultuurilise identiteet</p> <p>Teabekeskond ja meediakasutus</p> <p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p> <p>Tervis ja ohutus</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p> |

## 2.2. Ajalugu

### 2.2.1. Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet. Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatusest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest. Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-teemaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos. Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest. Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti. Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemise tagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajaloouurija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -

nähtuste käsitlemist erinevates allikates. Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajalooteadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased. Ajalooõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased. Püsivalt tuleb pöörata tähelepanu õpioskuste arendamisele. Ainekava annab õpetajale vabaduse otsustada teemade käsitlemise sügavuse üle.

### 2.2.2 Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

| II kooliaste                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | III kooliaste                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1) teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline;</li> <li>2) teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed;</li> <li>3) kasutab ajaloomõisteid kontekstis;</li> <li>4) teab näiteid kodukoha minevikust;</li> <li>5) teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos;</li> <li>6) mõistab, kuidas kujunes inimasustus;</li> <li>7) mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu;</li> <li>8) oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev;</li> <li>9) teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis;</li> <li>10) teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos;</li> <li>11) teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata;</li> <li>12) teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos;</li> <li>13) märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal;</li> <li>14) teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud;</li> <li>15) teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.</li> </ol> | <p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1) eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu;</li> <li>2) mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid;</li> <li>3) seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte;</li> <li>4) mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal;</li> <li>5) mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas;</li> <li>6) analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu;</li> <li>7) mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele;</li> <li>8) mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis;</li> <li>9) analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust;</li> <li>10) mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga;</li> <li>11) mõistab, kuidas inimese käsitus on ajas muutunud.</li> <li>12) kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi;</li> </ol> |

|  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|--|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  | 13) eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu;<br>14) analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana;<br>15) analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos;<br>16) mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos. |
|--|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

## II kooliastme õpitulemused

II kooliastme lõpetaja:

- oskab kasutada aja mõistega seonduvaid sõnu ja fraase: aeg, muinasaeg, vana-aeg, sajand, aastatuhat, eKr, pKr;
- tunneb mõnda olulist sündmust kodukoha ja Eesti ajaloost, seostab neid omavahel;
- tunneb ühiskonna üldist arengut muinas- ja vana-ajal, toob ajajärgude iseloomustamiseks näiteid;
- mõistab vana-aja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos, esitab näiteid erinevatest kultuurivaldkondadest;
- mõistab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed, loob lihtsamaid seoseid (nt kirjeldab mõnda sündmust);
- teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest, mõistab ajalooallika tähtsust, oskab töötada lihtsamate allikatega; • püüab vaadelda maailma minevikus elanud inimeste pilgu läbi, aru saada nende inimeste elulaadist ja tegevusmotiividest;
- väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, oskab koostada kava, kasutab ajalookaarti.

## 5. klass

| Õpitulemused                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | Õppesisu                                                                                                                                                                            | Lõiming/<br>pädevused                                               | Läbivad<br>teemad              |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------|--------------------------------|
| Määrab, kas sündmus toimus minevikus, olevikus või tulevikus.<br>Oskab paigutada sündmusi ajateljele kronoloogilises järjekorras (varasemad ja hilisemad), sealhulgas ajaloolised ja eellajoolised ajad.<br>Mõistab kirjaoskuse tekkimise tähtsust inimkonna arengus.<br>Oskab paigutada oma elu sündmusi ajateljele – nii sirgele kui ka korduvale ajateljele.<br>Paigutab ajateljele viis olulist sündmust oma kodulinna ajaloost, näiteks linna asutamine, Narva linnuse ehitamine, bastionide rajamine jm.<br>Paigutab ajateljele õpikust pärit ajaloolised sündmused ning oskab kindlaks teha, milline neist toimus varem.<br>Tunneb rooma numbreid 1-st kuni 20-ni.<br>Oskab koostada oma klassi ajaloo kronoloogia.<br>Oskab nimetada inimkonna ajaloo peamisi | <b>Aeg ja ajalugu</b><br>Minevik, olevik, tulevik, ajajärg; ajaloolane, ajatelg, sajand, enne Kristust (eKr), peale Kristust /pKr).Rooma ja araabia numbrid, kronoloogia ja Chronos | Matemaatika<br><br>Matemaatika-pädevus<br>Õpipädevus<br>Digipädevus | Teabekeskkond ja meediakasutus |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                              |                                                                                                                       |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| perioode.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                              |                                                                                                                       |
| <p>Tunneb erinevaid ajalooallikate liike: esemed, kirjalikud allikad, ehitised, mälestused, foto.</p> <p>Uurib ja kirjeldab oma pere või kodukoha minevikku, kasutades erinevat tüüpi allikaid (nt fotod, kirjad, esemed, suulised mälestused), ning selgitab, kuidas need allikad üksteisest erinevad.</p> <p>Nimetab Narva muuseumi, teab, kus asub linnaarhiiv, ja oskab selgitada, millega tegeleb muinsuskaitse.</p> <p>Mõistab trükikunsti leiutamise tähtsust, tunneb digitaaldokumentide säilitamise võimalusi (nt Digar).</p> <p>Toob näiteid muistsetest uskumustest oma kodupiirkonnas, tunneb kohalikke muistiseid.</p> <p>Oskab kirjeldada elu eri ajalooperioodidel pildi või foto põhjal.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | <p><b>Ajalooallikad</b></p> <p>Muuseum, näitus, pärgament, papüürus, savit ahvel, arhiiv, arhiivaar, paleograafia, digitaalne kujutis, kaitsevöönd, Narva bastionid, muinaskaitse, trükikunst ja ärkamisaeg, loodususk, paleontoloog</p>            | <p>Eesti keel ja kirjandus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Digipädevus</p>                                                       | <p><i>Kultuuriline identiteet</i></p> <p><i>Teabekeskond ja meediakasutus</i></p>                                     |
| <p>Toob Mesopotaamia näitel esile, mis on tsivilisatsioon ning millised Sumeri leiutised on mõjutanud inimkonna arengut.</p> <p>Oskab otsida ja esitada teavet konkreetsete faktide, leiutiste või nähtuste kohta.</p> <p>Teab, millisel ajaloolisel perioodil tekkis tsivilisatsioon Eesti aladel.</p> <p>Teab, millega tegeleb arheoloog.</p> <p>Oskab leitud esemete põhjal oletada, millega inimesed muistsetel aegadel tegelesid.</p> <p>Oskab paigutada valitud sündmusi Eesti ajaloost õigesse ajajärku.</p> <p>Teab, miks tekkisid esimesed asulad Eesti aladel umbes 11 000 aastat tagasi, ja oskab selgitada muistsete inimeste elulaadi.</p> <p>Oskab märkida Eesti kaardile oma maakonna muistseid asupaiku ja pühapaiku, sh Pulli asula.</p> <p>Mõistab Egiptuse näitel kultuuride mitmekesisust (nt muumia, kirjasüsteem, aastaajad).</p> <p>Oskab tuua fakte Vana-Kreeka ja Vana-Rooma kultuuri panusest maailma tsivilisatsiooni.</p> <p>Oskab paigutada ajatlejele tunnis käsitletud sündmusi.</p> | <p><b>Vana ajad ja tsivilisatsioonid.</b></p> <p>Tsivilisatsioon, tempel, linnriik, arheoloog; Pulli asula, kütmine, korilus, kultuuritaim, muumia. Hieroglüüf, müüt, ajalooteadus, Herodotos, Seitse iidset maailmaime, gladiaatorid, akveduk.</p> | <p>Loodusõpetus</p> <p>Kunstiõpetus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus</p> <p>Õpipädevus</p> | <p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine</p> <p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p>        |
| <p>Oskab näidata kontuurkaardil viikingite päritolu ja nende rännakute suundi.</p> <p>Teab Salme külast leitud arheoloogilisi leide.</p> <p>Paigutab tuntud ajaloolised sündmused (viikingite ja Eesti ajaloost) vastavasse ajajärku.</p> <p>Oskab lühidalt tutvustada ajalooliste isikute elulugusid.</p> <p>Uurib, millised Narva linna ehitised pärinevad eri ajalooperioodidest.</p> <p>Uurib ühe mõisa hooneid ja suguvõsa vappe (kasutades interneti ja videoid), oskab need skeemile kanda või heraldi joonistada.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | <p><b>Keskaeg ja uusaeg</b></p> <p>Viikingid, kaubandus, Liivimaa kroonika, Lembitu, Gustav II Adolf, Peeter I, Tartu Ülikool, mõis ja mõisnik, Raeapteek Tallinnas</p>                                                                             | <p>Kunst</p> <p>Loodusõpetus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p>                         | <p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Teabekeskond ja meediakasutus</p> <p>Elukestev õpe ja karjääri Tervis ja ohutus</p> |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                   |                                                            |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------|
| Oskab lugeda ja selgitada vapisümbolite tähendust.<br>Uurib, millised haigused olid eri ajalooajalooperioodidel levinud ja kuidas neid raviti.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                   |                                                            |
| Eristab mõisteid „rahvas“ ja „rahvus“.<br>Arutleb selle üle, miks võib üht ja sama ajaloolist sündmust tõlgendada erinevalt.<br>Oskab nimetada (oma valikul) sündmusi maailma ja Eesti ajaloo ning selgitada nende tähtsust.<br>Koostab Eesti 20. sajandi ajaloo sündmuste kronoloogia.<br>Tunneb fotode ja videote põhjal ära, milline oli Narva enne sõda ja pärast sõda.<br>Vaatab videolõike laulvast revolutsioonist ja mõistab, kuidas muusika võib inimesi ühendada ja anda neile jõudu raskel ajal.<br>Koostab õpitud sündmuste põhjal Eesti ajaloo kronoloogia ning oskab välja tuua enda jaoks huvitavaimad sündmused ja neid põhjendada. | <b>Rahvas ja riik.</b><br>Rahvus, rahvusriik, rahvuslik ajalugu, revolutsioon, 24. veebruar 1918, vabadussõda, Tartu rahuleping, teine maailmasõda, Nõukogude okupatsioon, Laulev revolutsioon, 20. august 1991. | Loodusõpetus<br>Muusika<br><br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br>Kultuuri- ja väärtuspädevus<br><br>Suhtluspädevus | Kultuuriline identiteet<br>Teabekeskonnad ja meediakasutus |
| Lisab Eesti ajaloo kronoloogiasse sündmusi, mis on seotud Narva linna ja selle ehitiste ajalooaga.<br>Oskab koostada skeemi teemade kaupa: ehitised, isikud.<br>Leiab teavet oma kooli ajaloo kohta.<br>Koostab lühikese intervjuu koolielust ja laste meelelahutusest varasematel aegadel.<br>Koostab oma sugupuu.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | <b>Minu ajalugu ja kodulugu.</b><br>Kodulugu, genealoogia, sugupuu                                                                                                                                               | Loodusõpetus<br>Eesti keel ja kirjandus<br>Muusika<br><br>Digipädevus<br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus            | Kultuuriline identiteet                                    |
| <b>Soovituslikud õppekäigud</b><br>Narva Linnus - õppida tundma linna ajalugu ning Põhjasõja sündmusi.<br>Kreenholmi manufaktuur - avastada tööstusajaloo tähtsust Narvas.<br>Narva jõepromenaad, Raekoda - Narva Rootsi ajal.<br><b>Õuesõppetunnid</b><br>Narva Hermannini linnuse hoovis korraldada ajalootund keskajast ja rüütlialtõulust.<br><b>Üritused</b><br>Viktoriin linna ajaloo ja kultuuri kohta, koolisisene kunstikonkurss „Minu Narva“, kus lapsed joonistavad linna olulisi paiku.                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                   |                                                            |

## 6. klass

| Õpitulemused                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | Õppesisu                                                                                                                                                                                                                                                                              | Lõiming/pädevused                                                                               | Läbivad teemad                  |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------|
| 1) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut<br>2) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu<br>3) kasutab narratiivi loomisest ajaloomõisteid asjakohases kontekstis<br>4) nimetab muinasaja perioode ja toob näiteid erinevate perioodidele iseloomulikest tunnustest, | <b>Muinasajad</b><br>esiaeg ehk muinasajad, vanaajad, keskajad, uusaeg, lähiajalugu, eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, araabia number, Rooma number, ajalooallikad, arheoloogia inimese kujunemine, kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, sugukond, küttimine ja korilus, põlluharimine. | Matemaatika-pädevus<br>Õpipädevus<br>Digipädevus<br>Õpipädevus<br><br>Eesti keel<br>Matemaatika | Teabekeskonnad ja meediakasutus |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                |                                                                           |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------|
| <p>avastustest ja leiutistest</p> <p>5) kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid</p> <p>6) seletab ja kasutab mõisteid kontekstis</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                |                                                                           |
| <p>1) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi</p> <p>2) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust</p> <p>3) kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid Eestis</p> <p>4) teab esimesi asulaid: Pulli ja Kunda Lammasmägi</p> <p>5) teab mõnda kodukohas asuvat muistist või kodukoha inimasustuse tekkelugu</p>                                                                                                                                                                                                                                                       | <p><b>Muinasaeg Eestis</b></p> <p>Pulli, Kunda Lammasmägi, alepöld, kindlustatud asula, kalmed</p>                                                                                     | <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Kunstiõpetus</p>                                                                                    | <p>Kultuuriline identiteet – Teabekeskko<br/>nd ja meediakasut<br/>us</p> |
| <p>1) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus</p> <p>2) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust</p> <p>3) selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid</p> <p>4) oskab näidata kaardil Egiptust, Mesopotaamiat, Vana Indiat ja Vana Hiinat</p>                                                                                                                                                                                                                                                                | <p><b>Vanad Idamaad</b></p> <p>tsivilisatsioon ehk kõrgkultuur, Egiptus ja Niilus, Mesopotaamia - Eufrat ja Tigris, Hiina - Huanghe ja Jangtse, India - Indus ja Ganges</p>            | <p>Õpipädevus</p> <p>Ühiskonnaõpetu<br/>s Loodusõpetus</p>                                                                                     | <p>Keskkond ja jätkusuutlik areng</p>                                     |
| <p>1) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu</p> <p>2) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos</p> <p>3) teab, milline oli Mesopotaamia riiklik korraldus</p> <p>4) teab, kes oli Hammurapi</p> <p>5) mõistab Mesopotaamia kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning oskab tuua näiteid</p>                                                                                                                                                                                                                                                          | <p><b>Mesopotaamia</b></p> <p>Sumerid, linnriik, Babüloonia, Hammurapi, seaduste kogu, kiilkiri, savitahvel, tsikuraat, Ištar, Marduk, potikeder ja ratas, Gilgameš</p>                | <p>Õpipädevus</p> <p>Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogia pädevus</p> <p>Loodusõpetus</p> <p>Ühiskonnaõpetu<br/>s</p> <p>Eesti keel</p> | <p>Keskkond ja jätkusuutlik areng</p>                                     |
| <p>1) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust</p> <p>2) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos</p> <p>3) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis</p> <p>4) teab, milline oli Egiptuse riiklik korraldus ning kes olid Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon</p> <p>5) kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse näitel</p> <p>6) tunneb Egiptuse kultuuri- ja teadussaavutusi meditsiinis, matemaatikas, astronoomias</p> <p>7) toob näiteid kujutavast kunstist, teab mõnda Egiptuse püramiide</p> | <p><b>Egiptus</b></p> <p>Vaaraod, preestrid, templid, ametnikud, orjad, hieroglüüfid, papüürus, palsameerimine, muumia, sarkofaag, püramiidid, kalender, aritmeetika ja geomeetria</p> | <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Eesti keel</p> <p>Inglise keel</p> <p>Kunstiõpetus</p>                                              | <p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p>                |
| <p>1) toob näiteid sündmustest ja</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | <p><b>Vahemere idaranniku</b></p>                                                                                                                                                      | <p>Kultuuri ja</p>                                                                                                                             | <p>Väärtused ja</p>                                                       |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                               |                                                        |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------|
| protsessidest maailma ajaloos<br>2) teab, et foiniiklased head meresõitjad, võtsid kasutusele tähestiku<br>3) teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon<br>4) teab, mis on Vana Testament                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | <b>kõrgkultuurid:</b><br>Foiniikia, Iisraeli ja Juuda riik<br>Tähestik, meresõitjad, Kartaago Ainujumala usk, Jahve, Mooses, Vana Testament, kümme käsku                                                                                                                     | väärtuspädevus<br>Õpipädevus<br>Loodusõpetus<br>Ühiskonnaõpetus                                               | kõlblus                                                |
| 1) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust<br>2) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas<br>3) teab, et Vana-India ja Hiina kõrgkultuurid tekkisid suurte jõgede ääres<br>4) teab, mis on kastisüsteem<br>5) toob näiteid India ja Hiina avastustest ja leiutistest<br>6) mõistab, et erinevates piirkondades on erinevad usulised tõekspidamised ja väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis | <b>Vana-India ja Vana-Hiina</b><br>India ja Indus, Ganges, kastisüsteem, usulised tõekspidamised, budism, kunst, kirjandus, arvutussüsteem, male, Hiina ja Huang He, Jangtse, keisriigi algus, Hiina müür, Suur Siiditee, kompass, paber, Konfutsius                         | Kultuuri- ja väärtuspädevus<br>Õpi- ja suhtluspädevus<br>Enesemääratlus<br>pädevus Eesti keel<br>Kunstiõpetus | Kultuuriline identiteet<br>Tehnoloogia ja innovatsioon |
| 1) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis<br>2) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos<br>3) oskab näidata kaardil: Kreeka, Kreeta, Balkani poolsaar, Ateena, Sparta<br>4) teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist                                                                                                                                                                                                                                                            | <b>Kreeta-Mükeene kultuur</b><br>Balkani poolsaar, Hellas ja hellenid, barbarid, Kreeka, Kreeta, Ateena, Sparta, Knossos, Mükeene                                                                                                                                            | Õpipädevus<br>Suhtluspädevus<br>Eesti keel                                                                    | Kultuuriline identiteet                                |
| 1) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi<br>2) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat<br>3) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised<br>4) kirjeldab Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust ja eluolu Ateena ja Sparta näitel, võrdleb neid kirjelduse põhjal<br>5) seletab ja kasutab järgmisi mõisteid: polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori                                                                            | <b>Kreeka linnriigid</b><br>polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, Perikles, Kreeka-Pärsia sõjad (Maratoni lahing)                                                                                                          | Õpipädevus<br>Eesti keel                                                                                      | Teabekeskond ja meediakasutus                          |
| 1) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos<br>2) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist<br>3) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust<br>4) toob näiteid Vana-Kreeka kultuuri- ja teadussaavutustest<br>5) oskab nimetada tähtsamaid kreeka mõtlejaid<br>6) jutustab olümpiamängudest ja kreeka kunstist<br>7) püüab vaadelda maailma                                                                                                                          | <b>Vana-Kreeka kultuur ja teadus</b><br>Homeros, eeposed "Ilias" ja "Odüsseia"<br>Herakles, komöödia ja tragöödia, Zeus, Olümpia, olümpiamängud, 776 eKr, templid, arhitektuur, skulptuur, vaasimaalid, Herodotos, nt Pythagoras, Hippokrates, Sokrates, Platon, Aristoteles | Kultuuri- ja väärtuspädevus<br>Eesti keel ja kirjandus<br>Kehaline kasvatus<br>Kunstiõpetus                   | Kultuuriline identiteet                                |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                       |                                                           |                                                           |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------|
| minevikus elanud inimeste pilgu läbi ning mõistab Vana-Kreeka kultuuri mõju Euroopa ajaloole                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                       |                                                           |                                                           |
| 1) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos<br>2) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos<br>3) teab näiteid erinevatest ühiskonnaeluliste vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi<br>4) teab, kes oli Aleksander Suur ja kirjeldab tema vallutuste tagajärgi<br>5) selgitab, mis on hellenism ning toob näiteid hellenismiaja kultuuri- ja teadussaavutustest                                                                                                                                                                                                                                                           | <b>Hellenism</b><br>Aleksander Suur, hellenism, Aleksandria, seitse maailmameist, nt Eukleides, Archimedes, Ptolemaios                                                | Õpipädevus<br>Kunstiõpetus                                | Kultuuriline identiteet                                   |
| 1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos<br>2) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos<br>3) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis<br>4) paigutab ajatelejele ajalooajaloosündmuse, kasutades õigesti ajaühikuid, lahendab ajateleje abil ülesandeid<br>5) näitab kaardil: Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma linn, Tiberi jõgi, Alpi mäestik<br>6) teab Rooma riigi tekkelugu ning teab, kes oli Romulus ja miks on ta oluline Rooma kultuuriloos<br>7) paigutab ajatelejele Rooma linna asutamise aasta<br>8) selgitab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: Kapitolium, forum, ladina keel | <b>Vana-Rooma</b><br>Rooma riigi tekkimine Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma, Tiberi jõgi, Alpi mäestik, Romulus, 753 eKr, Kapitolium, forum, ladina keel, etruskid | Kultuuri ja väärtuspädevus<br>Loodusõpetus<br>Matemaatika | Kultuuriline identiteet<br>Keskkond ja jätkusuutlik areng |
| 1) kirjeldab ajalooajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost<br>2) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust<br>3) selgitab Rooma vabariigi riigikorda<br>4) kirjeldab ja näitab kaardi abil Rooma riigi laienemist<br>5) teab, kuidas said roomlased Vahemere maade valitsejateks<br>6) seletab, miks ja kuidas lõppes vabariigi ajajärk<br>7) teab, kes oli Caesar ja ja põhjendab tema olulisust                                                                                                                                                                                                                                                       | <b>Rooma vabariik</b><br>vabariik, senat, konsul, rahvakoosolek, Puunia sõjad, Hannibal, Kartaago, Caesar, leegion, kodusõda                                          | Õpipädevus<br>Loodusõpetus                                | Kultuuriline identiteet                                   |
| 1) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas<br>2) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | <b>Eluolu Vanas-Roomas</b><br>patriitsid, plebeid, rahvatribuun, perekond, ori, gladiaator                                                                            | Õpipädevus<br>Kultuuri- ja väärtuspädevus<br>Eesti keel   | Väärtused ja kõlblus                                      |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                         |                                                                            |                                                           |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------|
| 3) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis<br>4) kirjeldab eluolu Rooma riigis<br>5) teab mõisteid: patriitsid, plebeid, rahvatribuun, gladiaator ja kasutab neid õiges kontekstis                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                         |                                                                            |                                                           |
| 1) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist<br>2) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised<br>3) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus<br>4) teab roomlaste usule iseloomulikke jooni<br>5) mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos<br>6) teab, kes oli Jeesus Kristus ning mõistab tema olulisust kultuuriloos kasutab uusi mõisteid õiges kontekstis                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | <b>Kultuur ja religioon</b><br><b>Vanas-Roomas</b><br>templid, amfiteater, akvedukt, triumf, Colosseum, kristlus, Uus Testament, piibel | Kultuuri- ja väärtuspädevus<br><br>Eesti keel ja kirjandus<br>Kunstiõpetus | Kultuuriline identiteet<br>Keskkond ja jätkusuutlik areng |
| 1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos<br>2) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline,<br>3) nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele<br>4) paigutab ajateljele ajaloosündmusi ja perioode, kasutades õigesti ajaühikuid;<br>5) lahendab ajatelje abil ülesandeid nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos<br>6) selgitab Rooma keisririigi valitsemiskorda<br>7) tunneb Rooma ühiskonna üldist arengut keisririigi ajal<br>8) teab, miks lõhenes Rooma keisririik<br>9) teab, kes oli Augustus ja põhjendab tema olulisust<br>10) teab, millal ja miks lagunes Rooma keisririik                                                                                                                                                         | <b>Rooma keisririik</b><br>provints, Lääne-Rooma, Ida-Rooma, Augustus, Konstantinoopol, 476, hunnid, suur rahvasterändamine             | Õpipädevus<br>Eesti keel<br>Matemaatika                                    | Väärtused ja kõlblus                                      |
| <b>Soovituslikud õppekäigud</b><br>Narva linnus - paleoliitikumi ja varase rauaaja leiud Narva ümbrusest. Võrdlus Rooma või Babülioni iidsete kindlustustega, Iisaku looduskeskus - kuidas muistsed inimesed kasutasid metsi, taimi ja loodusressursse ellujäämiseks. Paralleelid tänapäevase ökoloogiaga, Narva Kunstigaleri - antiiksed teemad maalidel, Narva Vesi ja Reoveepuhastus - veega varustamise uurimine vanal ajal ja tänapäeval. Rooma akveduktide võrdlus kaasaegse vee puhastussüsteemiga<br><b>Õuesõppetunnid</b><br>Narva jõepromenaad ja Joaorg - praktiline tund jõe ääres: arutelu jõgede rollist iidsetes asustustes. Narva vanade asustuste uurimine.<br><b>Üritused</b><br>Narva Laste Loomemaja - loovate töötubade korraldamine, kus lapsed saavad valmistada iidsete ehitiste või tsivilisatsioonide esemeid. |                                                                                                                                         |                                                                            |                                                           |

### III kooliastme õpitulemused

Põhikooli lõpetaja:

- on omandanud maailma ajaloo põhietappide kronoloogilise raamistiku, suudab asetada sinna uut informatsiooni, teab tähtsamaid ajaloosündmusi;
- mõistab eri ajastute ajaloo kultuuripanust, iseloomustab tähtsamaid ajaloosündmusi, isikuid, kultuurinähtusi;
- teab Eesti ühiskonna arengujärke, oskab neid suhestada kodukoha, naabermaade ja Euroopa ning maailma ajaloo, teab tähtsamaid ajaloosündmusi;
- oskab leida ajaloosündmuste ja -nähtuste sarnasusi ja erinevusi, põhjusi ja tagajärgi;
- saab aru, et ajaloosündmusi võib alati mitmeti tõlgendada;
- töötab mitmesuguste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid;
- põhjendab oma seisukohti nii suuliselt kui ka kirjalikult, oskab anda hinnangut, osaleb diskussioonis;
- töötab kaardiga, suudab ise koostada lihtsamaid skeeme ja andmekaarte;
- oskab koostada ajalooalast referaati ja lühikirjutust;
- oskab end asetada minevikus elanud inimese olukorda.

#### 7. klass

| Õpitulemused                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | Õppesisu                                                                                                                                                                          | Lõiming/<br>pädevused                  | Läbivad<br>teemad              |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------|--------------------------------|
| 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode<br>2) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjustagajärje seoseid<br>3) nimetab sündmuse ja aastaarvu, millega tähistatakse kokkuleppeliselt keskaja algust Euroopas ja Eestis<br>4) nimetab keskaja kolm perioodi (vara- kõrg- ja hiliskeskage) ning toob näiteid iseloomulike joonte kohta igast perioodist<br>5) mõtestab ja sõnastab ajaloolise keskkonna kujunemist oma kodukohas, selgitab keskaegse muistise tähendust keskajal ja tänapäeval oma kodukohas (nt linnus)<br>6) võrdleb Euroopat 5. ja 13. sajandil kaardi alusel | <b>Keskaeg ja varauusaeg</b><br><b>Maailm keskajal 476–1492</b><br>Keskaja mõiste, üldiseloomustus ja perioodiseerimine : vara-, kõrg- ja hiliskeskage.                           | Õpipädevus<br><br>Matemaatika<br>Kunst | Keskkond ja jätkusuutlik areng |
| 1) iseloomustab seisuslikku ühiskonda: nimetab seisused ja ülesanded, selgitab jumala tähtsust keskaja inimese maailmapildis;<br>2) iseloomustab läänikorda<br>3) kasutab kontekstis mõistet senjäär ja vasall ja truudus, feodaal<br>4) kirjeldab feodaalset hierarhiat, selgitab seoseid.<br>5) iseloomustab läänimeeste elulaadi;<br>6) kirjeldab keskaegset linnust,<br>7) iseloomustab rüütli ja aadlidaami, kirjeldab nende elu. Nt kirjeldab keskaegse rüütlikeisuse ideaale,<br>8) võrdleb neid tänapäeva                                                                                         | <b>Seisused, läänikord ja eluolu</b><br>läänikord ehk feodaalkord, lään ehk feood, läänimees ehk feodaal, senjäär, vasall, läänipüramiid ehk feodaalne hierarhia, turniir, linnus | Õpipädevus<br><br>Eesti keel<br>Kunst  | Kultuuriline identiteet        |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                       |                                        |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------|
| <p>meesideaaliga, iseloomustab keskaegse aadlidaami ilu- ning käitumisideali;</p> <p>9) võrdleb seda tänapäeva naise ideaalidega, loetleb aadlinaise kohustusi ja ülesandeid abikaasa ja lossiemandana;</p> <p>10) selgitab aadlike abielu peamist eesmärki.</p> <p>11) analüüsib linnuselu vooruseid ja puuduseid keskaja inimese seisukohast</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                       |                                        |
| <p>1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;</p> <p>2) iseloomustab kiriku rolli keskaja ühiskonna ja üksikisiku elus;</p> <p>3) kirjeldab kiriku struktuuri,</p> <p>4) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;</p> <p>5) selgitab mõne näite põhjal, mil moel võivad ehitised, kunstiteosed ja muud esemed anda teavet keskaegse inimese maailmapildi koht</p> <p>6) teeb kirjalike tekstide või kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi, hinnates autori taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis.</p> <p>7) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;</p> <p>8) tunneb ära ja nimetab romaani ja gooti stiili arhitektuuris (ümarkaar/ teravkaar, hoone üldilme, akende suurus ja hulk,detailid);</p> <p>9) iseloomustab kunstiteoste toel keskaja kujutavat kunsti (temaatika, kujutamiseviis, kunstniku staatus, eesmärgid).</p> <p>10) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;</p> <p>11) selgitab ristiusustamise mõju kultuurile ja keskkonnale kirikuehituse näite kaudu;</p> <p>12) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;</p> <p>13) Toob näiteid keskaja kirjandusest, kunstist ja muusikast;</p> | <p><b>Ristiusk, kirik ja kultuur</b></p> <p>Ristiusk,katoliku kirik, kiriku struktuur, kogudus, usklikud, vaimulikud, ilmikud, pühak, paavst, peapiiskop,piiskop, preester, klooster, munk, kerjasmunk, nunn, abt, abtiss, tsölibaat, askees, palve, palverännak, palverändur, reliikvia, liturgia, koraal, psalm, sakrament, ristimine, armulaud, laulatus, ordinatsioon, patt, paradiis, põrgu, puhastustuli, piht romaani stiil, gooti stiil, altar, ümarkaar, teravkaar, manuskript, miniatuur</p> | <p>Õpipädevus</p> <p>Digipädevus</p> <p>Kuns</p> <p>Ühiskonnaõp etus</p>                                              | <p>Kultuuriline identiteet</p>         |
| <p>1) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi</p> <p>2) selgitab suure rahvaste rändamise põhjuseid ja mõju Euroopale;</p> <p>3) nimetab Lääne-Rooma riigi aladel tekkinud germaanlaste riike;</p> <p>4) iseloomustab germaanlaste ja roomlaste suhteid;</p> <p>5) nimetab romaani ja germaani keelkonda kuuluvaid keeli</p> <p>6) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | <p><b>Euroopa riigid varakeskajal</b></p> <p>Suur rahvasterändamine, germaanlased, Chlodovech, Frangi riik, Merovingid, Karolingid, Karl Suur, Verduni leping</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | <p>kultuuriline identiteet</p> <p>õpipädevus</p> <p>Ettevõtlikkus</p> <p>pädevus</p> <p>Geograafia</p> <p>Muusika</p> | <p>Teabekeskonn d ja meediakasutus</p> |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                  |                                                                                  |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|
| <p>7) kirjeldab Frangi riigi tekkimist ning jagunemise põhjuseid ja tagajärgi (kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa);</p> <p>8) teab, kus tekkis Frangi riik – kannab kontuurkaardile</p> <p>9) selgitab milles seisnes ristiusu vastuvõtmise tähtsus Frangi riigi jaoks</p> <p>10) selgitab, kes on Merovingid, kes on Karolingid</p>                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                  |                                                                                  |
| <p>1) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest</p> <p>2) kirjeldab elu keskaegses linnas kasutades ajaloolaseid mõisteid õiges kontekstis</p> <p>3) võrdleb elu keskaja ja tänapäeva linnas</p> <p>4) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis</p>                                                                                                                                                                                                  | <p><b>Linnad ja linnaelu</b><br/>linnaõigus, raad, raekoda, turuplats, gild, tsunft, Hansa Liit, Tallinn.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                         | <p>Digipädevus<br/>Ettevõtluskopädevus<br/>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Loodusõpetus<br/>Eesti keel ja kirjandus<br/>Käsitöö ja kodundus<br/>Muusika</p> | <p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine<br/>Teabekeskonnad ja meediakasutus</p> |
| <p>1) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;</p> <p>2) võrdleb riigi kujunemist Prantsusmaal ja Inglismaal.</p> <p>3) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile,</p> <p>4) mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga</p> <p>5) toob näiteid relvastuse arengust keskajal, nt Sajaaastase sõja käigus võeti kasutusele tulirelvad</p>                                                                                                                                       | <p><b>Euroopa riigid kõrgkeskajal</b><br/>William Vallutaja, Henry II, Karolingid ja Kapetingid, Saja-aastane sõda, Jeanne d Arc</p>                                                                                                                                                                                                                                                  | <p>Õpipädevus</p> <p>Kunst<br/>Muusika<br/>Inglise keel:</p>                                                                                                     | <p>Kultuuriline identiteet<br/>Teabekeskonnad ja meediakasutus</p>               |
| <p>1) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;</p> <p>2) Selgitab mõne näite põhjal keskaegse Euroopa suhteid naabritega;</p> <p>3) teeb kirjalike või esemeliste allikate ja kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi</p> <p>4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;</p> <p>5) toob näiteid, kuidas suhted naabritega on mõjutanud eurooplaste maailmapilti, teadmisi, uskusi,</p> <p>6) teeb lihtsamaid järeldusi rahvaste ja kultuuride vastastikuse mõju kohta</p> | <p><b>Keskaegse Euroopa naabrid: araablased, Bütsants, viikingid, VanaVene riik</b><br/>Bütsants, õigeusk, patriarh, ikoon, ristkuppelkirik, mosaiik, kirikulõhe, beduiinid<br/>Meka, Kaaba, islam, moslem, Allah, prohvet, kaliif, kalifaat, džihaad, mošee, minarett, koraan, imaam<br/>Viikingid, varjaagid, normannid, saaga, ruunikivi, valhalla<br/>Bojaar, veetše, družina</p> | <p>Õpipädevus</p>                                                                                                                                                | <p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine</p>                                     |
| <p>1) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjustagajärje seoseid;</p> <p>2) toob allikate põhjal esile ristsõdade põhjustagajärje seoseid;</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | <p><b>Ristsõjad</b><br/>Urbanus II, Saladin, püha maa, ristsõjad, Läti Henriku Liivimaa kroonika, muistne</p>                                                                                                                                                                                                                                                                         | <p>Õpipädevus<br/>Geograafia<br/>Eesti keel ja kirjandus</p>                                                                                                     | <p>Kultuuriline identiteet<br/>Teabekeskonnad ja</p>                             |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                                                 |                                                        |                                       |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------|---------------------------------------|
| <p>3) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;</p> <p>4) 4. nimetab Eesti muinasmaakondi ja suuremaid linnuseid ning iseloomustab eestlaste eluolu muinasaja lõpul;</p> <p>5) selgitab, miks algasid ristisõjad Läänemere ääres ning kuidas need mõjutasid Eesti ajalugu</p> <p>6) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates,</p> <p>7) teab, et allika sõnum sõltub autoripositsioonist;</p> <p>8) kirjeldab muistse vabadusvõitluse käiku ning paigutab selle sündmuse laiemasse ajaloolisse konteksti (ristisõjad Euroopas ja Liivimaal, keskaja algus Eestis);</p> <p>9) nimetab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärgi</p> <p>10) selgitab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised</p> <p>selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas</p> | vabadusvõitlus, Lembitu                                                                                                                                                                         |                                                        | meediakasutus                         |
| <p>1) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;</p> <p>2) selgitab näidete toel, kellel ja kuidas oli keskajal võimalik haridust saada</p> <p>3) nimetab keskaja seitse vaba kunsti</p> <p>4) toob näiteid keskaja teaduste: skolastika, alkeemia, astroloogia ja arstiteaduse uurimismeetoditest ja tulemustest</p> <p>5) nimetab Euroopa esimesi ülikoole ja kirjeldab ülikoolides toimunud õppetööd</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | <p><b>Haridus, ülikoolid ja teadus</b></p> <p>kloostrikool, linnakool, toomkool, ülikool, teaduskond</p> <p>7 vaba kunsti</p> <p>Rektor, dekaan, dispuut, skolastika, alkeemia, astroloogia</p> | <p>Õpipädevus</p> <p>Ühiskonnaõpetus Kunst</p>         | Elukestev õpe ja karjääri kujundamine |
| <p>1) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjusetagajärje seoseid;</p> <p>2) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;</p> <p>3) selgitab muutusi Liivimaa valitsemises peale muistse vabadusvõitluse lõppu</p> <p>4) oskab nimetada Eesti linna keskajal, iseloomustab neid ja toob näiteid elukorralduse kohta;</p> <p>5) võrdleb Eesti ja Euroopa linna.</p> <p>6) teab, mis muudatused toimusid Eesti aladel 13.–15. sajandil,</p> <p>7) oskab anda hinnanguid protsessidele ja põhjendada oma seisukohta.</p> <p>8) märgib kaardile Liivi sõja järgse haldusjaotuse arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab</p>                                                                                                                    | <p><b>Eesti keskajal</b></p> <p>Keskaja periodiseering Eesti ajaloos, Vana-Liivimaa, Katoliku kirik Eestis, Liivi Ordu, Eesti linnad, Liivi sõda</p>                                            | <p>Õpipädevus</p> <p>Digipädevus</p> <p>Geograafia</p> | Kultuuriline identiteet               |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                          |                                                                             |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------|
| seada;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                          |                                                                             |
| <p>1) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;</p> <p>2) selgitab Christoph Kolumbuse rolli Ameerika avastajana eurooplaste jaoks;</p> <p>3) toob näiteid hispaanlastest ja portugallastest kolonisaatorite eesmärkidest ja tegevusest Ameerikas.</p> <p>4) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;</p> <p>5) märgib kaardile maadeavastajate retked.</p> <p>6) kirjeldab retkesid oma sõnadega kasutades geograafia termineid.</p> <p>7) selgitab eurooplaste kolonialismi põhjuseid ja tagajärgi Uues Maailmas;</p> <p>8) toob näiteid hispaanlaste ja portugallaste tegevusest Uue Maailma avastus- ja vallutusretkedel;</p> <p>9) annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile Uues Maailmas kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast.</p> | <p><b>Maailm varauusajal 1492–1600</b></p> <p>Marco Polo reisikirjad Kompass, astrolaab, karavell, karak, indiaanlased, asteegid, inkad, konkistadoorid, kolonialism, koloniaalimpeerium</p>                                                                                      | <p>Õpipädevus<br/>Digipädevus<br/>Geograafia<br/>Füüsika<br/>Eesti keel ja kirjandus</p> | <p>Teabekeskonnad ja meediakasutus</p>                                      |
| <p>1) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;</p> <p>2) toob näiteid reformatsiooni eesmärkidest, levikust ja mõjust;</p> <p>3) nimetab vastureformatsiooni põhjuseid ja tagajärgi.</p> <p>4) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;</p> <p>5) uurib ja tutvustab mõne keskajal elanud inimese võimalusi ja valikuid Marthin Lutheri ja tema mõttekaaslaste näitel</p> <p>6) oskab iseloomustada reformatsiooni rolli Eesti ajaloos;</p> <p>7) oskab näha seoseid Euroopa ja Eesti ajaloo vahel ning tuua näiteid Euroopa ja Eesti ajaloo ning kultuuri kokkupuudete kohta.</p>                                                                                                                                                 | <p><b>Reformatsioon ja vastureformatsioon</b></p> <p>Katoliiklus, reformatsioon, usupuhastus, indulgents, tees, ketser Augsburgi usutunnistus, Luterlus, protestantlus, kalvinism, anglikaanlus, pildirüüste, Trento kirikukogu, Jesuiidid, vastureformatsioon, inkvisitsioon</p> | <p>Õpipädevus<br/>Ühiskonnaõpetus</p>                                                    | <p>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus<br/>Teabekeskonnad ja meediakasutus</p> |
| <p>1) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid,</p> <p>2) toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;</p> <p>3) võrdleb skolastikat ja humanismi;</p> <p>4) toob näiteid humanistide, maadeavastajate ja renessansiajastu õpetlaste tegevusest ja selgitab nende tegevuse mõju teadusliku maailmapildi kujunemisele.</p> <p>5) selgitab ja toob näiteid, kuidas</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | <p><b>Renessanss ja humanism</b></p> <p>humanism renessanss traktaat</p>                                                                                                                                                                                                          | <p>Õpipädevus<br/>Eesti keel ja kirjandus<br/>Ühiskonnaõpetus<br/>Kunst</p>              | <p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine</p>                                |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |  |  |  |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|--|--|
| inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;<br>6) selgitab, kuidas teadusliku maailmapildi kujunemine hiliskeskajal on mõjutanud inimeste suhtumist loodusesse.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |  |  |  |
| <b>Soovituslikud õppekäigud</b><br>Narva linnus - keskaja kaubandus ja piirkonna areng, keskaegse lossi ehitus, rüütlikord, keskaegne elu linnuses,<br>Iisaku looduskeskus - looduse ja inimeste koostoime keskajal, Narva Kunstigaleri - keskaja kunst, Sagadi mõis - keskaja mõisad ja valitsemine.<br><b>Õuesõppetunnid</b><br>Ekskursioon linnas koos töölehega "Keskaegne turg ja elu linnuses", orienteerumine ajalooliste objektide järgi rakenduse abil<br><b>Üritused</b><br>Narva Linnus - keskaja käsitöö ja kunst. Praktiline töötuba keskaja stiilis esemete valmistamiseks (näiteks savist või puidust). |  |  |  |

## 8. klass

| Õpitulemused                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | Õppesisu                                                                                                                                                                                       | Lõiming/<br>pädevused                                                                                          | Läbivad teemad                 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------|
| 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode<br>2) määratleb ajaliselt (märgib ajajoonet) varauusaja ja uusaja piirid;<br>3) selgitab ajaloo periodiseerimise eesmärgi ja kokkuleppelisust;<br>4) iseloomustab seisuslikku ühiskonda ja Euroopa usuvarauusajal<br>5) toob näiteid muutustest, mis toimusid Euroopas ja maailmas varauusajal ja uusajal.                                                                                                                                                                                                                                                                                                | <b>Maailm 1600–1815</b><br>Uusaja mõiste, üldiseloomustus, periodiseering. Ühiskond varauusajal.<br>varauusaeg uusaeg periodiseerimine ajaloo pöördepunkt                                      | Õpipädevus<br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br>Eesti keel<br>Ühiskonnaõpetus<br>Kunst<br>Geograafia<br>Muusika | Keskkond ja jätkusuutlik areng |
| 1) toob allikate abil esile ajaloosündmuste põhjusetagajärje seoseid;<br>2) võrdleb allikate toel Prantsusmaa ususõdade, Inglismaa kodusõja ja kolmekümneaastase sõja põhjuseid ja tagajärgi<br>3) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;<br>4) hindab allika usaldusväärsust eristades fakte ja arvamusest;<br>5) teadvustab allika autori taotlusi ja eesmärgi;<br>6) põhjendab allika valikut.<br>7) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;<br>8) teeb allika põhjal järeldusi autori positsiooni, taotluste või veendumuste kohta; | <b>Ususõjad. Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa sisepoliitika varauusajal</b><br>Ususõda, kodusõda, protestandid, katoliiklased, hugenotid, luterlased, kalvinistid, anglikaanid, Vestfaali rahu | Õpipädevus<br>Eesti keel<br>Võõrkeeled                                                                         | Teabekeskond ja meediakasutus  |
| 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode<br>2) iseloomustab põhitunnuste kaudu absolutismiajastut                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | <b>Absolutism ja valgustus</b><br>Monarh, monarhia, absolutism, absoluutne monarh, valgustatud                                                                                                 | Õpipädevus<br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus                                                                    | Teabekeskond ja meediakasutus  |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                |                                                                                                  |                                    |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------|
| <p>3) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;</p> <p>4) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid uusajal elanud ajalooliste isikute näitel</p> <p>5) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;</p> <p>6) annab hinnangu absolutismile ajastu kontekstis</p> <p>7) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid,</p> <p>8) toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest:</p> <p>9) seostab inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemist hariduse ja valgustusideede levikuga;</p> <p>10) nimetab valgustusfilosoofe ning toob näiteid nende panusest inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemisse</p> | absolutism, valgustatud monarh                                                                                                                                 | devus<br><br>Eesti keel                                                                          |                                    |
| <p>1) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu 17.-18. sajandil:Inglise kolooniate rajamine, konfliktid Prantsuse ja Inglise kolooniate vahel, kolooniate konfliktid emamaaga, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, 1789. aasta põhiseadus ja selle jõustumine.</p> <p>2) teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;</p> <p>3) selgitab inimõiguste ja kodanikuvabaduste arengut mõne ajaloolise</p> <p>4) dokumendi näitel Ameerika iseseisvusdeklaratsioon ja põhiseadus</p>                                                                                                                                                                       | <b>Ameerika iseseisvumine</b><br>Koloonia, emamaa, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, põhiseadus, demokraatia                                            | Õpipädevus<br>Inglise keel<br>Eesti keel<br>Ühiskonnaõpetus<br>Geograafia                        | Teabekeskond ja meediakasutus      |
| <p>1) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi</p> <p>2) selgitab Prantsuse revolutsiooni Asutava kogu ja Napoleoni reformide (koodeksite) näitel ühiskonna ümberkorraldamise vajadust ja erinevaid võimalusi.</p> <p>3) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval</p> <p>4) selgitab äärmuslike liikumiste ja ideoloogiate mõju ühiskonnale jakobiinide näitel</p>                                                                                                                                                                                                                                                                       | <b>Prantsuse revolutsioon ja Napoleon</b><br>Seisused, generaalstaadid, reform, revolutsioon, Asutav kogu, äärmuslus, žirondiinid, jakobiinid, terror, koodeks | Suhtluspädevus<br>Kultuuri- ja väärtuspädevus<br>Matemaatika<br>Eesti keel ja kirjandus<br>Kunst | Kodanikualgatus ja ettevõtlikkused |
| <p>1) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;</p> <p>2) võrdleb Rootsi ja Vene ajal (17. ja 18. sajandil toimunud muutusi Eesti</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | <b>Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus</b><br>Rootsi aeg Vene aeg<br>reduktsioon<br>restitutsioon                                                            | Suhtluspädevus<br>Õpipädevus<br><br>Eesti keel ja                                                | Kultuuriline identiteet            |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                   |                                       |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------|
| <p>3) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;</p> <p>4) toob näiteid uusaja kultuuripärandist kodukohas ja Eestis (arukam õpilane toob esile näiteid nt kirikute või mõisahoonete käekäigust nõukogude ajal ja Eesti Vabariigis);</p> <p>5) toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus;</p> <p>6) tutvustab üht uusaja kultuuriobjekti kodukohas või Eestis, selgitades selle tähtsuse või funktsiooni muutumist ajas</p>                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                   | <p>kirjandus</p> <p>Ühiskonnaõpetus</p> <p>Kunst</p> <p>Geograafia</p>                                                            |                                       |
| <p>1) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;</p> <p>2) võrdleb põhitunnuste alusel (üldilme, detailid) barokkstiili, klassitsismi arhitektuuris;</p> <p>3) tunneb ära ja iseloomustab allikate põhjal barokki, rokokoostiili, klassitsismi kujutavas kunstis, toob näiteid kunstnike ja nende teoste kohta;</p> <p>4) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile,</p> <p>5) mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;</p> <p>6) analüüsib teaduse arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile varauusaja teadusrevolutsiooni saavutuste näitel</p> | <p><b>Kunst, kultuur ja teadus varauusajal</b></p> <p>barokk rokokoo</p> <p>klassitsism</p>                                                                                                                       | <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Ettevõtlikkus</p> <p>spädevus</p> <p>Digipädevus</p> <p>Kunst</p>                         | <p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p>    |
| <p>1) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;</p> <p>2) analüüsib Euroopa riikide arengut uusajal mõne riigi näitel (Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa, Venemaa, Austria, Rootsi vms)</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | <p><b>Maailm 1815–1918</b></p> <p><b>Viini kongress ja Euroopa uusajal</b></p> <p>kongress lõppakt</p> <p>restauratsioon tagurlus</p> <p>tasakaal</p>                                                             | <p>Õpipädevus</p> <p>Eesti keel</p> <p>Geograafia</p>                                                                             | <p>Keskkond ja jätkusuutlik areng</p> |
| <p>1) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile,</p> <p>2) mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga</p> <p>3) toob näiteid uusaja tehnilistest leiutistest ja selgitab nende ellurakendamise tulemusel toimunud muutusi inimeste igapäevaelus ja ühiskonnas</p> <p>4) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | <p><b>Tööstusrevolutsioon ja industrialiseerimine</b></p> <p>kütused: süsi ja koks</p> <p>aurumasin võimsusühikud:</p> <p>hobujõud ja watt</p> <p>tööstus</p> <p>vabrik automatiseerimine</p> <p>linnastumine</p> | <p>Õpipädevus</p> <p>Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogia alane pädevus</p> <p>Keemia</p> <p>Füüsika</p> <p>Geograafia</p> | <p>Keskkond ja jätkusuutlik areng</p> |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                      |                                                                                                               |                                                 |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------|
| loodusesse suhtunud<br>5) toob näiteid kuidas industrialiseerimise tulemusena on suurenenud inimkonna ökoloogiline jalajälg;<br>6) analüüsib linnastumise põhjuseid ja tagajärgi 19. sajandi Euroopa ja Ameerika Ühendriikide linnade näitel;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                      |                                                                                                               |                                                 |
| 1) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas,<br>2) analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale, rahvuslusele tänapäeval;<br>3) iseloomustab ja võrdleb liberalismi, konservatismi, natsionalismi ja sotsialismi etteantud kriteeriumide alusel (nt ideaalid ja eesmärgid, ideoloogid, toetajaskond), kujundab oma arvamuse.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | <b>Poliitilised õpetused</b><br>ideoloogia liberalism<br>konservatism sotsialism<br>rahvuslus natsionalism<br>äärmuslus kommunism                                    | Õpipädevus<br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br>Väärtuspädevus<br><br>Eesti keel<br>Kunst<br>Ühiskonnaõpetus   | Väärtused ja kõlblus                            |
| 1) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;<br>2) arutleb märksõnade või küsimuste toel rahvusluse, Euroopa rahvaste vabadusliikumise ja 1948. aasta revolutsioonide põhjuste ning tagajärgede üle.<br>3) kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | <b>Euroopa rahvaste kevad (1848. aasta revolutsioonid)</b><br>rahvuslus<br>rahvuslik vabadusliikumine<br>rahvusriik kodanlus<br>liberalism<br>vabariik<br>põhiseadus | Õpipädevus<br>Väärtuspädevus<br>Suhtluspädevus<br>Eesti keel<br>Inglise keel<br>Geograafia<br>Ühiskonnaõpetus | Kodanikualgatus ja ettevõtlikkused              |
| 1) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest,<br>2) annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;<br>3) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest Aafrikas, Aasias, Ameerikas, Austraalias<br>4) annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast.<br>5) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;<br>6) analüüsib koloniaalvallutuste seost loodusressursside kasvava vajadusega;<br>7) analüüsib rahvaarvu muutuste ja inimeste heaolu seoseid loodusressursside kasutamisega 19. sajandi näitel;<br>8) analüüsib imperialismi kujunemise seost loodusressursside hõivamisega. | <b>Kolonialism ja imperialismi kujunemine</b><br>koloonia koloniseerimine<br>kolonialism impeerium<br>imperialism                                                    | Õpipädevus<br>Võõrkeeled<br>Ühiskonnaõpetus<br>Geograafia                                                     | Kultuuriline identiteet<br>Väärtused ja kõlblus |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                    |                                    |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------|------------------------------------|
| <p>1) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;</p> <p>2) seostab Eesti omariikluse algust rahvusliku vabadusliikumise ja ärkamisaja sündmustega;</p> <p>3) nimetab Eesti omariikluse kujunemise majanduslikke, kultuurilisi ja poliitilisi eeldusi;</p> <p>4) nimetab Eesti omariikluse kujunemisele kaasa aidanud isikuid ja selgitab nende panust.</p> <p>5) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;</p> <p>6) seostab eestlaste perekonnanime saamist pärisorjuse kaotamisega,</p> <p>7) toob näiteid perekonnanime saamislugudest;</p> <p>8) toob näiteid estofiilide tegevusest ja panusest eesti kultuurilukku;</p> <p>9) toob näiteid ärkamisaja tegelaste ja nende panuse kohta eesti kultuuriloos;</p> <p>10) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu,</p> <p>11) mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;</p> <p>12) toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis,</p> <p>13) analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus;</p> <p>14) toob näiteid Kalevipoja tegelaskuju tähenduse muutumise kohta ajaloos.</p> <p>15) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;</p> <p>16) toob näiteid Eestist pärit, Eestis õppinud või tegutsenud baltisaksa haritlaste tegevuse rahvusvahelisest mõjust (Karl Ernst von Baer, Fabian Gottlieb Bejamin von Bellingshausen, August von Kozebue, Adam Johann von Krusenstern, Eduard von Toll, Friedrich Georg Wilhelm von Struve, Ferdinand von Wrangel jt);</p> <p>17) teadvustab baltisakslaste rolli eesti (ja läti) kultuuri ja ühiskonnaelu arengus;</p> | <p><b>Venemaa ja Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul</b></p> <p>reformid tagurlus</p> <p>dekabristid õigeusk</p> <p>isevalitsus slavofiil</p> <p>venestamine</p> <p>baltisakslane estofiil</p>                                                              | <p>Õpipädevus</p> <p>Geograafia</p> <p>Eesti keel ja kirjandus</p> | <p>Kultuuriline identiteet</p>     |
| <p>1) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjusetagajärje seoseid</p> <p>2) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja nähtuste üle</p> <p>3) analüüsib Esimese maailmasõja põhjusi ning sõdivate poolte taotlusi ning Esimese maailmasõja tagajärgi ja mõju maailma arengule.</p> <p>4) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | <p><b>Esimene maailmasõda. Eesti iseseisvumine</b></p> <p>Antant, Kolmikliit,</p> <p>Keskriigid</p> <p>atentaat, läänerinne,</p> <p>idarinne, maneööversõda,</p> <p>positsioonisõda,</p> <p>Compiègne'i vaherahu,</p> <p>veebruari- ja oktoobrirevolutsioon</p> | <p>Õpipädevus</p> <p>Kirjandus</p> <p>Geograafia</p>               | <p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p> |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                         |                         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------|
| <p>ühiskonnale ja kultuurile</p> <p>5) nimetab I maailmasõja käigus kasutusele võetud sõjapidamise uuendusi,</p> <p>6) kirjeldab nende rolli, toob näiteid sõda käsitlevatest filmidest, raamatutest jms.</p> <p>7) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide ja revolutsiooni teel,</p> <p>8) analüüsib nende protsesside erinevusi;</p> <p>9) kirjeldab Vene revolutsioonide ja novembrirevolutsiooni tagajärgi ja mõju</p> <p>10) imetab Esimese maailmasõja aegseid</p> <p>11) sõjalise liite ning selgitab mis riigid ja miks sinna kuulusid, sõnastab sõja põhjuseid ja tagajärgi</p> <p>12) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;</p> <p>13) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;</p> <p>14) seostab Eesti omariikluse kujunemist, rahvusvaheliste sündmustega (uute , rahvusriikide tekkimine esimese maailmasõja käigus, Vene revolutsioonid)</p> | <p>Venemaal, Lenin, kommunistid, Nõukogude Venemaa</p> <p>iseseisvusmanifest, 23.24.02.1918</p>                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                         |                         |
| <p>1) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;</p> <p>2) toob näiteid 19. sajandi meditsiini edusammudest (ravimid, veregruppide avastamine, röntgen, narkoos, rasestumisvastased vahendid jt) ja põhjendab nende tähtsust haigustega võitlemisel, pere planeerimisel, rahvastikuprotsessides jne</p> <p>3. toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;</p> <p>4. toob näiteid 19. sajandi teaduse, tehnika, arhitektuuri, kujutava kunsti, moepildi, kirjanduse, muusika jms kohta.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | <p><b>Teadus, tehnika ja kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul</b></p> <p>Sisepõlemismootor, elekter, hõõglamp, röntgen, raudtee, raudbetoon, rahvastik, aspiriin, narkoos, süstal, pastöriseerimine, valmistoit, krinoliin, targeldamine, frakk, smoking, silinder, romantism, realism, historitsism, impressionism, postimpressionism, juugend</p> | <p>Õpipädevus Suhtluspädevus</p> <p>Bioloogia<br/>Keemia<br/>Füüsika<br/>Geograafia</p> | <p>Tervis ja ohutus</p> |
| <p><b>Soovituslikud õppekäigud</b></p> <p>Narva linnus ja Victoria bastionid (kasematid) - Narva Rootsi ajal (17. sajand), Kreenholm - Tööstusrevolutsioon ja majandusliku arengu mõju piirkonnale, Kohtla-Nõmme kaevanduspark ja muuseum - tööstusrevolutsioon ja majandusliku arengu mõju piirkonnale, kunst ja ajalugu Narva Kunstigaleris - 19. sajandi kunst ja rahvusliku identiteedi areng, ekskursioon Sagadi mõisa - eesti mõisad 18.–19. sajandil.</p> <p><b>Õuesõppetunnid</b></p> <p>Narva jõepromenaad ja Joaorg - Narva geograafiline ja strateegiline asukoht 17.–18. sajandil</p> <p><b>Üritused</b></p> <p>Iseseisvuspäeva puhul kooliviktoriin, loovtööd</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                         |                         |

## 9. klass

| Õpitulemused                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | Õppesisu                                                                                                                                                                                                                    | Lõiming /pädevused                                                                                                                                      | Läbivad teemad                                                    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------|
| 1) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika<br>2) Ühendriikide tähtsust lähiajaloos teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis<br>3) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda<br>4) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjusetagajärje seoseid<br>5) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni toel ja analüüsib nende protsesside erinevusi<br>6) teab, millised olid Esimese maailmasõja tagajärjed;<br>7) teab, kuidas muutus Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda;<br>8) teab ja selgitab Rahvasteliidu Esimese maailmasõja järgset rolli;<br>9) kasutab ajalookaarti ja analüüsib teemakohaseid allikaid | <b>LÄHIAJALUGU Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939</b><br>Compiègne'i vaherahu, Pariisi rahukonverents, Versailles' süsteem, Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Rahvasteliit, reparatsioonid         | Õpipädevus Kultuuri- ja väärtuspädevus<br><br>Eesti keel ja kirjandus<br>Geograafia<br>Kunstiõpetus<br>Inglise keel                                     | Keskkond ja jätkusuutlik areng<br>Teabekeskonnad ja meediakasutus |
| 1) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis<br>2) teab, kes olid Jaan Poska, Johan Laidoner ja Julius Kuperjanov ning selgitab nende tähtsust;<br>3) teab, millal toimus vabadussõda;<br>4) teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärgi;<br>5) kasutab ajalookaarti sõja pöördeliste sündmuste selgitamisel;<br>6) teab ja selgitab vabadussõja rolli Eesti iseseisvuse kindlustamisel.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | <b>Eesti Vabadussõda</b><br>Vabadussõda, Tartu rahu, Jaan Poska, Võnnu lahing, Julius Kuperjanov, Johan Laidoner, Landeswehri sõda, välisriikide abi                                                                        | Õpipädevus Kultuuri- ja väärtuspädevus<br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br><br>Eesti keel ja kirjandus<br>Geograafia<br>Kunstiõpetus<br>Ühiskonnaõpetus | Teabekeskonnad ja meediakasutus<br>Kultuuriline identiteet        |
| 1) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgrupe ühiskonnas;<br>2) analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval<br>3) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda<br>4) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval<br>5) teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani<br>6) iseloomustab ning võrdleb                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | <b>Demokraatia ja diktatuurid 1920.-1930. aastatel</b><br>demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, Adolf Hitler, Benito Mussolini, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt | Õpipädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br>Eesti keel<br>Kirjandus<br>Geograafia<br>Kunstiõpetus<br>Ühiskonnaõpetus<br>Inglise keel                    | Teabekeskonnad ja meediakasutus                                   |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                 |                                                             |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------|
| demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda;<br>7) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, ašism, kommunism, natsionaalsotsialism;<br>8) teab, kes olid Benito Mussolini, Adolf Hitler, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt ja iseloomustab nende tegevust; võrdleb autoritarismi ja totalitarismi.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                 |                                                             |
| 1) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide teel ja analüüsib nende mõju<br>2) nimetab mõjukaid ühiskonnaelu tegelasi ja toob näiteid nende tegevusest;<br>3) selgitab ja toob näiteid mõistete ideoloogia, reform ja revolutsioon kohta;<br>4) kirjeldab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikel ajal.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | <b>Demokraatlik ja autoritaarne Eesti</b><br>maareform, Asutav Kogu parlamentarism, põhiseadus, vaikelv ajastu, meeste ja naiste roll poliitikas ning ühiskonnas (nt. Jaan Tõnisson, Konstantin Päts). | Õpikpädevus<br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br><br>Eesti keel<br>Kirjandus<br>Geograafia<br>Ühiskonnaõpetus                                                    | Teabekeskonnad ja meediakasutus                             |
| 1) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ning negatiivset mõju ühiskonnale<br>2) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle,<br>3) kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda<br>4) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega<br>5) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle,<br>6) kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda<br>7) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjustagajärje seoseid<br>8) kirjeldab ja võrdleb maailma ning Eesti majandusolusid kahe maailmasõja vahel;<br>9) teab, mis muutused tõi kaasa konveiermeetodi; kasutuselevõtmine<br>10) teab, mis olid suure majanduskriisi põhjused ja tagajärjed. | <b>Majandus maailmas ja Eestis kahe maailmasõja vahel</b><br>konveiermeetod, inflatsioon, ülemaailmne majanduskriis, uus kurss, maaseadus, rahareform                                                  | Õpikpädevus<br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br>Ettevõtlikkuspädevus<br>Kunstiõpetus<br>Eesti keel ja kirjandus<br>Ühiskonnaõpetus<br>Geograafia<br>Matemaatika | Teabekeskonnad ja meediakasutus                             |
| 1) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel<br>2) toob näiteid erinevate ajastute kultuurist<br>3) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile<br>4) mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga<br>5) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju<br>6) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu,<br>7) mõistab, et kultuuripärandi tähendus                                                                                                                                                                                                         | <b>Kultuur kahe maailmasõja vahel maailmas ja Eestis</b><br>uued valdkonnad kultuuris ja saavutused teaduses (tehnika, kino, film, kirjandus, teater, muusika jne), kultuur ja eluolu paikkonnas       | Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br>Ettevõtlikkuspädevus<br>Eesti keel ja kirjandus<br>Keemia<br>Füüsika<br>Bioloogia                                              | Teabekeskonnad ja meediakasutus<br>Kultuuriline identiteet. |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                   |                                                                  |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------|
| <p>võib ajas muutuda</p> <p>8) kirjeldab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas;</p> <p>9) nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi;</p> <p>10) nimetab mõnda kultuuritegelast maailmas ja Eestis ning selgitab tema olulisust kultuuriloos.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                   |                                                                  |
| <p>1) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjusetagajärje seoseid</p> <p>2) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda</p> <p>3) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel</p> <p>4) teab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel;</p> <p>5) teab ja kirjeldab sündmuseid, mis viisid Teise maailmasõjani.</p>                                                                                                                                                                                                 | <p><b>Teine maailmasõda 1939–1945</b></p> <p><b>Rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel</b></p> <p>anšluss, Müncheni kokkulepe, MRP, Hispaania kodusõda, Etioopia kriis, Mandžuuria kriis, Saksamaa taasrelvastumine, Saksamaa “Kolmas riik”</p>                                        | <p>Õpipädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus</p> <p>Geograafia</p> <p>Kunstiõpetus</p>                                       | <p>Teabekeskonnad ja meediakasutus</p>                           |
| <p>1) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjusetagajärje seoseid</p> <p>2) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle,</p> <p>3) kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda</p> <p>4) teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda;</p> <p>5) toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjused, sõja tulemused ja tagajärjed;</p> <p>6) seletab mõisteid MRP, holokaust, ÜRO;</p> <p>7) kirjeldab ajalookaardile tuginedes Teise maailmasõja sõjategevuse kulgu;</p> <p>8) analüüsib ja hindab inimõiguste rikkumise põhjuseid ajaloolises kontekstis.</p>                                   | <p><b>Teine maailmasõda</b></p> <p>sõjategevus ida- ja läänerrindel, Stalingradi lahing, teise rinde avamine (Normandia dessant), Talvesõda, Pearl Harbor, tuumarelvaleiutamine ja kasutamine, koostöö liitlastega, ÜRO, Atlandi Harta, inimsusevastased kuriteod (holokaust, genotsiid)</p> | <p>Õpipädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus</p> <p>Geograafia</p> <p>Ühiskonnaõpetus</p> <p>Füüsika</p> <p>Inglise keel</p> | <p>Teabekeskonnad ja meediakasutus</p> <p>Väärtus ja kõlblus</p> |
| <p>1) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi</p> <p>2) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel</p> <p>3) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates,</p> <p>4) teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist</p> <p>5) selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos;</p> <p>6) selgitab Eesti iseseisvumise kaotamise põhjuseid, tagajärgi, sündmuste käiku ja seoseid tänapäevaga;</p> <p>7) selgitab mõisteid MRP, küüditamine, baaside leping, okupatsioon;</p> <p>8) analüüsib eestlaste valikuid Teises maailmasõjas.</p> | <p><b>Eesti Teises maailmasõjas</b></p> <p>baaside leping, baaside ajastu, annekteerimine, Konstantin Päts, küüditamine, suur põgenemine, nõukogude okupatsioon, Saksa okupatsioon</p>                                                                                                       | <p>Õpipädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus</p> <p>Ühiskonnaõpetus</p>                                                      | <p>Teabekeskonnad ja meediakasutus</p> <p>Väärtus ja kõlblus</p> |
| <p>1) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle,</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | <p><b>Maailm pärast Teist maailmasõda Külm sõda</b></p>                                                                                                                                                                                                                                      | <p>Õpipädevus</p> <p>Sotsiaalne ja</p>                                                                                                                            | <p>Teabekeskonnad ja</p>                                         |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                         |                                                                    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------|
| <p>2) kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda</p> <p>3) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo</p> <p>4) iseloomustab külma sõja kujunemist ja olemust,</p> <p>5) toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid;</p> <p>6) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid külma sõda, kriisikolle, raudne eesriie.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | <p>külm sõda, Trumani doktriin, Marshalli plaan, raudne eesriie, külma sõja kriisikolled (nt Berliini kriis, Korea sõda, Suessi kriis, Kariibi ehk Kuuba kriis, Ungari ülestõus, Vietnami sõda, Praha kevad, Afganistani sõda)</p>                                                                                                                                                                                                                | <p>kodanikupädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus</p> <p>Geograafia</p> <p>Ühiskonnaõpetus</p>                                          | <p>meediakasutus</p> <p>Väärtus ja kõlblus</p>                     |
| <p>1) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel</p> <p>2) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo</p> <p>3) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle,</p> <p>4) kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda</p> <p>5) kirjeldab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel</p> <p>6) teab, kes olid Martin Luther King, Margaret Thatcher ja Ronald Reagan ning iseloomustab nende tegevust</p> <p>7) iseloomustab erinevaid sotsiaalseid liikumisi ja toob näiteid</p> <p>8) kirjeldab Saksamaa poliitilist olukorda ajaloo kaardi toel.</p>                                                                          | <p><b>Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda</b></p> <p>heaoluühiskond, mustanahaliste ja naiste õigused, jagatud Saksamaa, noorteliikumised, hipide liikumine, globaliseerumine, NATO, Euroopa Liit, võtmeisikud (nt. Margaret Thatcher, Ronald Reagan, Martin L. King, Elisabeth II, Rosa Parks, Rachel Carson, Madeleine Albright, Hanna Arendt, Indira Ghandi, Ruth Bader Ginsburg, John F. Kennedy, Richard Nixon, Mahatma Gandhi)</p> | <p>Õpipädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Kunstiõpetus</p> <p>Geograafia</p> <p>Ühiskonnaõpetus</p> <p>Inglise keel</p> | <p>Teabekeskonnad ja meediakasutus</p> <p>Väärtus ja kõlblus</p>   |
| <p>1) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates,</p> <p>2) teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist</p> <p>3) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode</p> <p>4) nimetab NSVL liidreid (Stalin, Hruštšov, Brežnev, Gorbatšov) ning iseloomustab nende võimuperioodi;</p> <p>5) võrdleb eri perioode arutluse käigus;</p> <p>6) toob esile kommunistlikule ühiskonnale iseloomulikke jooni (võimu koondumine, vastandumine läänele, propaganda jne);</p> <p>7) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;</p> <p>8) kirjeldab nõukogude võimu mõju Eesti ajaloole pärast Teist maailmasõda, toob välja iseloomulikud jooned näidete abil, kasutab mõisteid õiges kontekstis.</p> | <p><b>Kommunistlikud riigid ja Eesti NSV</b></p> <p>NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon, poliitiline juhtimine, kommunistliku partei liidrid Stalinist kuni Gorbatšovini, metsavendlus, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioonid, küüditamine, dissident, võtmeisikud (nt. Leida Laius, Johannes Käbin, Karl Vaino, Vaino Väljas)</p>                                                                    | <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Väärtuspädevus</p> <p>Ühiskonnaõpetus</p> <p>Kunstiõpetus</p>                                | <p>Teabekeskonnad ja meediakasutus</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p> |
| <p>1) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest</p> <p>2) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | <p><b>Kultuur ja eluolu 20. sajandi teises pooles maailmas ja Eesti NSV-s</b></p> <p>infotehnoloogia areng, massikultuur ja kõrgkultuuri valitused näidete põhjal</p>                                                                                                                                                                                                                                                                             | <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus</p>                                                                  | <p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p> <p>Kultuuriline identiteet</p>  |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                   |                                                            |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------|
| <p>ajastutel</p> <p>3) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda</p> <p>4) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile,</p> <p>5) mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga</p> <p>6) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist</p> <p>7) iseloomustab kultuuri ja eluolu muutumist 20. sajandi teisel poolel;</p> <p>8) teab mõnda maailma ja Eesti tuntud kultuuritegelast ja selgitab nende tähtsust.</p>                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | <p>Matemaatika</p> <p>Loodusõpetus</p> <p>Käsitöö ja kodundus</p>                                                                                 |                                                            |
| <p>1) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis</p> <p>2) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja</p> <p>3) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu</p> <p>4) kirjeldab Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut;</p> <p>5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid perestroika, glasnost, Balti kett, laulev revolutsioon;</p> <p>6) nimetab võtmeisikuid Eesti iseseisvuse taastamise protsessis ja annab hinnangu nende tegevusele ajaloolises kontekstis</p>                                                                                                                                                                                                  | <p><b>Eesti iseseisvuse taastamine</b></p> <p>laulev revolutsioon, Balti kett, fosforiidikampaania, IME, Rahvarinne, suveräänsusdeklaratsioon, MRP-AEG, perestroika, glasnost, rahareform Eestis, võtmeisikud (nt Lennart Meri, Mart Laar, Edgar Savisaar Marju Lauristin, Lagle Parek, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin).</p> | <p>Digipädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus</p> <p>Muusika</p> <p>Keemia</p> <p>Füüsika</p>                                   | <p>Väärtused ja kõlblus</p> <p>Kultuuriline identiteet</p> |
| <p>1) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel</p> <p>2) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega</p> <p>3) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju</p> <p>4) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile,</p> <p>5) mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga</p> <p>6) toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed;</p> <p>7) teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastatel;</p> <p>8) teab ja toob näiteid globaalprobleemide kohta;</p> <p>9) analüüsib kriitiliselt mineviku tõlgendusi ja nende mõju iseenda ning kogukonna olevikule ja tulevikule.</p> | <p><b>Maailm 1990. aastatest alates</b></p> <p>NSVL lagunemine, Saksamaa taasühinemine, rahvusvahelised organisatsiooni (NATO, EL laienemine, ÜRO), rahu ja konfliktide lahendamine, identiteet ja mitmekesisus, energiamajandus, globaalprobleemid (nt epideemiad, demograafiline olukord, kliimaküsimused, terrorism).</p>   | <p>Digipädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Sotsiaalne- ja suhtluspädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus</p> <p>Geograafia</p> <p>Ühiskonnaõpetus</p> | <p>Teabekeskkond ja meediakasutus</p>                      |

**Soovituslikud õppekäigud**

Narva linnus ja Narva muuseum - Narva hävitamine 1944. aasta pommitamiste käigus, Vaivara. Sinimäe muuseum - Sinimägede lahingud ja nende mõju piirkonnale, Kohtla-Nõmme kaevanduspark ja muuseum - Ida-Virumaa tööstuse areng pärast sõda, Silmet ja Fortaco - tööstus tänapäeval ja selle ajaloolised juured, Narva Kunstigalerii - kunst ja kultuur Teise maailmasõja järgsel perioodil.

**Õuesõppetunnid**

Kooli ümbruse objektid ajaloo kontekstis

## 2.3. Ühiskonnaõpetus

### 2.3.1. Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, Geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvate õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest. Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne. Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi. I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aiena. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade koosseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht. III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimisepõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus. Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult. Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm. Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses). Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi.

### 2.3.2. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

| II kooliaste                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | III kooliaste                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1) teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi;</li> <li>2) teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi;</li> <li>3) teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma;</li> <li>4) mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis: toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;</li> <li>5) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti;</li> <li>6) eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust,</li> <li>7) teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata,</li> <li>8) teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga,</li> <li>9) saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi;</li> <li>10) teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja;</li> <li>11) tunneb tervise- ja turvariske,</li> <li>12) oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida,</li> <li>13) kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti;</li> <li>14) oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada;</li> <li>15) käitub teadliku tarbijana.</li> </ol> | <p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1) teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega;</li> <li>2) teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond;</li> <li>3) tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta;</li> <li>4) toob näiteid, milliseid tagajärgi üksikisikule toob endaga demokraatia hävimine;</li> <li>5) märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval,</li> <li>6) selgitab, tuginedes minevikunäidetele;</li> <li>7) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid;</li> <li>8) mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas;</li> <li>9) teab majanduse toimimise põhijooni,</li> <li>10) teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta;</li> <li>11) analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest;</li> <li>12) seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega;</li> <li>13) analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost;</li> <li>14) teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot;</li> <li>15) teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt;</li> <li>16) teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest;</li> <li>17) hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse,</li> <li>18) järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid;</li> <li>19) märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt;</li> <li>8) analüüsib tervise- ja turvariske,</li> <li>9) oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.</li> </ol> |

II kooliastme õpilane:

- 1) on viisakas, sõbralik, väarikas, vastutustundlik, töökas, täpne ja aus;
- 2) teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid;
- 3) mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; märkab probleemne koolis, toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;

- 4) loetleb Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone ja kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus;
- 5) teab, mis on põhiseadus ja teised seadused, miks seadusi tuleb täita; teab, mis on lapse õigused ja vastutus;
- 6) selgitab näidetega, mis on kodanikuühendus, kodanikualgatus ja vabatahtlik töö; põhjendab vabatahtliku töö vajalikkust ning pakub abi abivajajatele; tunneb ära ebaõigluse ja oskab sellele vastu seista;
- 7) mõistab inimeste iseärasusi, teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on salliv erinevuste suhtes ja valmis koostööks, oskab vältida ja lahendada konflikte;
- 8) toob näiteid ühiskonna toimimiseks ja arenguks vajalikest elukutsetest ja ettevõtetest ning väärtustab töötamist kui peamist elatusallikat; tunneb oma õigusi ja vastutust omanikuna ja tarbijana;
- 9) oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks ning seda kriitiliselt hinnata; esitab oma teadmisi ja seisukohti selgelt ja veenvalt ning suudab neid põhjendada; loob, kasutab ja jagab infot ning väärtustab enda ja teiste autorite tööd;
- 10) teab, et tal on õigus saada abi, ning oskab leida abi eettetulevates elusituatsioonides.

## 6. klass

| Õpitulemused                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Õppesisu                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | Lõiming/pädevused                                                                                                                               | Läbivad teemad                                                                     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------|
| 1) teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja algatusi.<br>2) teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi.<br>3) teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma.<br>4) mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis;<br>5) toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat.<br>6) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti. | <b>Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine</b><br>Kohalik omavalitsus, seadus, lapse õigused, peamised inimõigused, sõnavabadus ja selle põhimõtted, demokraatia, vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus. Peamised põhiseaduslikud institutsioonid ja nende funktsioonid, õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord (kodukord). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal. | Õpipädevus<br>Suhtluspädevus<br>Väärtuspädevus<br>Digipädevus<br>Ettevõtlikkuspädevus<br>Kunstiõpetus<br>Inimeseõpetus<br>Matemaatika - Ajalugu | Teabekeskonnad ja meediakasutus<br>Väärtused ja kõlblus<br>Kultuuriline identiteet |
| 1) eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.<br>2) teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.                                                                                                                                                                                                                                                            | <b>Allikad ja autoriõigused</b><br>Fakt, arvamus, allikas, argumenteerimine, autoriõigused, viitamine.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | Õpipädevus<br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br>Digipädevus<br>Kirjandus<br>Ajalugu<br>Matemaatika                                               | Teabekeskonnad ja meediakasutus                                                    |
| 1) teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga,<br>2) saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.<br>3) teab, et iga inimene on                                                                                                                                                                                                                                          | <b>Kultuur</b><br>Kultuur, religioon, võrdõiguslikkus ja sallivus; Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm), sooline võrdõiguslikkus. pere ja suguvõsa,                                                                                                                                                                                                                       | Õpipädevus<br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br>Digipädevus<br>Suhtluspädevus                                                                    | Teabekeskonnad ja meediakasutus<br>Kultuuriline identiteet                         |

|                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                          |                                                                  |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------|
| käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.                                                                                                                                                                                             | kogukond.                                                                                                                                                                                                                                                      | Väärtuspädevus<br><br>Eesti keel ja kirjandus<br>Võõrkeeled<br>Inimeseõpetus                                                                                                             |                                                                  |
| 1) tunneb tervise- ja turvariske,<br>2) oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida,<br>3) kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.<br>4) oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.<br>5) käitub teadliku tarbijana. | <b>Planeerimine ja tarbimine</b><br>Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine.<br>Elukutsed – teadmised ja oskused.<br>Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Teadlik, säästev tarbimine. Töökultuur ja tööeetika. | Õpipädevus<br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br>Digipädevus<br>Suhtluspädevus<br>Väärtuspädevus<br>Ettevõtlikkuspädevus<br><br>Inimeseõpetus<br>Loodusõpetus<br>Matemaatika<br>Eesti keel | Keskond ja jätkusuutlik areng<br>Teabekeskonnad ja meediakasutus |

### III kooliastme õpilane:

- 1) tunneb demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele;
- 2) määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena; on valmis toimima vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas;
- 3) tunneb ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning tegutseb inimõiguste kaitsel; tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ning käitub sallivalt.
- 4) tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust; oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega; oskab leida ja kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi; kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi; selgitab näidete kaudu vabaühenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärgi;
- 5) tunneb Euroopa Liidu ülesehitust, väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärgi;
- 6) selgitab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses; mõistab riigi ja turu vahet, teab, mis on avalik ja erasektor.
- 7) tunneb maksustamise eesmärgi ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega;
- 8) hindab oma võimalusi, õigusi ning vastutust ettevõtjana ja tööturu osalisena, kavandab oma karjääri, teeb otsuseid enda suutlikkust ja ressursse adekvaatselt analüüsides ning tegevuse tagajärgi prognoosides;
- 9) hindab ressursside piisavust ning tarbib säästlikult; tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana;
- 10) analüüsib kriitiliselt infokeskkonda, arvestades autoriõiguste kaitset; oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid;
- 11) teab, mis on üleilmastumine ja toob näiteid üleilmastumise mõjudest majandusele, kultuurile, keskkonnale jne

## 9.klass

| Õpitulemused                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | Õppesisu                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | Lõiming/<br>pädevused                                                                                                                                                                                        | Läbivad<br>teemad                                                   |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------|
| <p>1.teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril,</p> <p>2.toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;</p> <p>3.mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.</p> <p>4. koostab Narva linna mittetulundusühingute skeemi, teab, milliseid ülesandeid täidavad MTÜ-d.</p> <p>5. koostab intervjuu küsimused ja viib läbi intervjuu ühe sektori esindajaga (võib olla ka sugulane); tuvastab põhieesmärgid, piirangud ja probleemid tegevuses.</p> | <p><b>I. Ühiskond ja selle struktuur.</b></p> <p>Erinevate sektorite roll ja koostöö ühiskonnas.</p> <p>Ühiskond ja sotsiaalsed suhted: kuidas ühiskond toimib ja kellest koosneb.</p> <p>Ühiskonna institutsiooniline struktuur – kuidas avaliku sektori, äri-(era)sektori ja kolmanda sektori/vabakonna koostöös tagatakse hästi toimiv ühiskond.</p> <p>ühiskond, avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, era-(äri)sektor, eraettevõtte, kolmas sektor, mittetulundusorganisatsioon, vabakond.</p> | <p>Õpipädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Digipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Väärtuspädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus</p> <p>Võõrkeeled</p> <p>Matemaatika</p> <p>Loodusained</p> | <p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Teabekeskond ja meediakasutus</p> |
| <p>1.mõistab, millised võimalused on kõigil ja millised ainult kodanikel riigi mõjutamiseks, koostades rühmaplakati või videoklipi;</p> <p>2.oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;</p> <p>3.toob näiteid oma õigustest ja kohustustest ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;</p> <p>4.loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid,</p> <p>5.selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;</p> <p>6.oskab kirjutada pöördumise diskrimineeritud elanike grupi nimel.</p>              | <p><b>II. Ühiskonna sotsiaalne struktuur ja mitmekesisus</b></p> <p>Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne.</p> <p>Sotsiaalsete rühmade määramine.</p> <p>ühiskonnarühmad, rahvastikunäitaja, demograafia, migratsioon, immigrant/sisserändaja, kodanik, topeltkodakondsus, varjupaigataotleja.</p>                                                                                                                                                                  | <p>Digipädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Geograafia</p> <p>Ajalugu</p> <p>Matemaatika</p> <p>Geograafia</p> <p>Emakeel</p> <p>Kunst</p> <p>Muusika</p>                                                        | <p>Teabekeskond ja meediakasutus</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p>    |
| <p>1.määratleb „meeste” ja „naiste” ametid, arutleb soostereotüüpide üle.</p> <p>2.õpilaste rühmad tutvustavad Eestis elavaid rahvusgruppe ja nende kombeid.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | <p><b>III. Mitmekultuuriline ühiskond ja identiteet</b></p> <p>Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne.</p> <p>Ühiskondlik ebavõrdsus (ja</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Kunst</p> <p>Emakeel</p>                                                                                                                       | <p>Teabekeskond ja meediakasutus</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p>    |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                   |                                                                                    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>3.oskab läbi rollimängu lahendada konfliktolukorra, arutleda selle põhjuste ja võimalike lahenduste üle.</p> <p>4.märkab diskrimineerimist ja</p> <p>5.oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;</p> <p>6.selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;</p> <p>7.toob näiteid kultuurilaenude ja mõjutuste kohta eesti kultuuris</p> <p>8.mõistab identiteedi määratlust,</p> <p>9.selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuriline- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;</p> <p>märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.</p>                         | <p>võrdõiguslikkus vs võrdväärus)</p> <p>Erinevate sotsiaalsete rühmade sidus koosseksisteerimine.</p> <p>sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õiglus, identiteet, mitmekultuurilisus, subkultuurid.</p>                                                                                                                                                                                                                                      | Võõrkeeled                                                                                                        |                                                                                    |
| <p>1.toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtete järgides;</p> <p>2.koostab infoplakati õigustest ja kohustustest koolis, peres ja ühiskonnas.</p> <p>3.loob antidiskrimineerimiskampaania, mõistab, kuidas diskrimineerimise vastu võidelda.</p> <p>4.toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;</p> <p>5.oskab Euroopa inimõiguste konventsiooni analüüsi põhjal välja tuua 5 olulist õigust ning analüüsida nende õiguste ohkeid ja kaitset.</p> <p>6.Modelleerib ohtlikku olukorda (tulekahju, hoone hõivamine jmt), jagab rollid ja analüüsib erinevaid väljapääsuvõimalusi</p> | <p><b>IV. Õigused, kohustused ja vastutus demokraatlikus ühiskonnas</b></p> <p>Inimeste õiguste ja kohustuste tundmine (perekonnaliikme rollist lähtuvalt).</p> <p>Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses.</p> <p>põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, kohustused, privileegid, vastutus, diskrimineerimine, inimkaubandus</p> <p>hädaolukord, eriolukord, kriisiõppus</p> | <p>Õpipädevus</p> <p>Enesemääratluspädevus</p> <p>Kunst</p> <p>Emakeel</p> <p>Inimeseõpetus</p> <p>Geograafia</p> | <p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p> <p>Tervis ja ohutus</p> |
| <p>1. valib ühe teema ja analüüsib, kuidas erinevates allikates informatsiooni esitatakse.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | <p><b>V. Meedia ja ühiskond.</b></p> <p>Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljuse kontekstis</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | <p>Matemaatika-pädevus</p> <p>Õpipädevus</p>                                                                      | <p>Teabekeskond ja Meediakasutus</p>                                               |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                   |                                                                  |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------|
| <p>2.oskab tuvastada viirusuudise ja kasutada FactCheck.ee-ü ressursse faktikontrolliks.</p> <p>3.mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul;</p> <p>4.märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;</p> <p>5.toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;</p> <p>6.uurib, kuidas meedia võib avalikku arvamust manipuleerida.</p> <p>7.analüüsib artiklit, et tuvastada manipuleerivaid võtteid.</p> <p>8.loob esitluse, kasutades Creative Commons pilte ja selgitab, miks on oluline viidata allikaid.</p> <p>järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid</p> <p>9.Loob kolme reklaamipildi ja analüüsib oma tööd.</p> <p>10.loob tehisintellekti abil süvavõltsingu (teksti, pildi või video), analüüsib loodud materjali eetilisi küsimusi ja võimalikke mõjusid, ja arutleb tehisintellekti ja sõnavabaduse suhte üle.</p> | <p>professionaalse ajakirjanduse eristamine muust meediast.</p> <p>avalik-õiguslik meedia, erameedia, ajakirjandus,</p> <p>massikommunikatsioon, meedia, arvamusiid, meediavabadus, propaganda, polariseerumine, kollaneajakirjandus, infosõda, infomull/ kajakamber, tehisintellekt (AI), süvavõltsing, kommertsreklaam, sotsiaalreklaam, poliitreklaam, vaenukõne, sõnavabadus</p>                                                                                                | <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Digipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus</p>                                                      |                                                                  |
| <p>1.loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid,</p> <p>2.selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;</p> <p>3.toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;</p> <p>4.teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;</p> <p>5.analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | <p><b>VI. Demokraatlik valitsemine.</b></p> <p>Demokraatlik riik ja valitsemine - kuidas demokraatlikud väärtused aitavad tagada kodanike heaolu ning õigusriigi toimimist.</p> <p>Demokraatlik otsustusprotsess kogukonnas ja selles osalemine.</p> <p>Demokraatia toimimine igapäevases elus.</p> <p>osalusdemokraatia, otse demokraatia, esindusdemokraatia, referendum, vabad valimised, üldised valimised, ühetaolised valimised, valimissüsteem, hääleõigus, hääletamine,</p> | <p>Õpipädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Digipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Eesti keel</p> <p>Geograafia</p> <p>Kunst</p> <p>Kirjandus</p> | <p>Teabekeskond ja Meediakasutus</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p> |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                     |                                                                  |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------|
| <p>6.Korraldab referendumit ja viib selle läbi vastavalt referendumite korraldamise reeglitele (rollimäng)</p> <p>7.selgitab avaliku konkursi tähtsust;</p> <p>8.Suudab tehisintellekti abil visualiseerida demokraatiale hädaohutlikke stsenaariume, koostada nendele vastuplaane ning anda hinnangu ebademokraatlikele otsustele</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | <p>eelhääletamine, valimiskünnis, boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses;Demokraatia toimimine igapäevases elus.</p> <p>Demokraatia ohud - korruptsioon demokraatliku ühiskonna õõnestajana.</p> <p>õigusriik, korruptsioon</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                     |                                                                  |
| <p>1.selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;</p> <p>2.teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;</p> <p>3.nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;</p> <p>4.teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;</p> <p>5.teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.</p> <p>6.Oskab väljendada oma seisukohta eelarve jaotamise kohta fraktsioonide koosseisul Riigikogus või Valitsuse istunngil(rollimäng)</p> | <p><b>VII.Eesti valitsemiskord ja demokraatliku riigi toimimine.</b></p> <p>Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda.</p> <p>Demokraatliku riigi toimimine (sh EL kontekstis)</p> <p>õigusriik, võimude lahusus, seadusandlik võim, täidesaatev võim, kohtuvõim, põhiseaduslik instiutsioon, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, President, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus, kohus, EL Parlament, EL Komisjon, EL Ülemkogu, ministeerium, riigiamet, põhiseadus, menetlus</p> | <p>Õpipädevus</p> <p>Digipädevus</p> <p>Ajalugu</p> <p>Eesti keel</p>                                                                                               | <p>Väärtused ja kõlblus</p> <p>Teabekeskond ja meediakasutus</p> |
| <p>1.analüüsib ajalehe artikli põhjal, kuidas on Eestis rakendatud võimude lahususe põhimõtet;</p> <p>2.koostab lühikese tegevusplaani või rollimängu, kuidas noor saab oma kogukonnas demokraatia põhimõtteid järgida (nt noortevolikogu, kaasav eelarve, rahvaalgatus;</p> <p>3.nimetab põhiseaduse abil kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;</p> <p>4.teab võimalusi, kuidas nii</p>                                                                                                                                                                                                                                                 | <p><b>VIII. Demokraatlik võim kohalikul tasandil ja kodaniku osalus.</b></p> <p>Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda.</p> <p>Demokraatliku võimu toimimine minu kodukohas (ja minu võimalus otsustusprotsessidesse kaasatud olla)</p> <p>kohalikomavalitsus, volikogu,</p>                                                                                                                                                                                                             | <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Väärtuspädevus</p> <p>Digipädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Eesti keel</p> | <p>Väärtused ja kõlblus</p> <p>Teabekeskond ja Meediakasutus</p> |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                  |                                                |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------|
| <p>kodanikud kui mittekodanikud</p> <p>5.saavad mõjutada ühiskonna toimimist;</p> <p>6.osaleb rühmatöös või simulatsioonis, kus õpilased jagunevad volikogu liikmeteks ja kodanikeks ning arutavad kohaliku eelarve ja prioriteetide üle.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | <p>linnapea, vallavanem, linna-/vallvalitsus, eelarve, kohalikud maksud, kaasav eelarve, noortevolikogu, osalusdemokraatia, rahvaalgatus</p>                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                  |                                                |
| <p>1.analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;</p> <p>2.teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt;</p> <p>3.Analüüsib enda võimalusi osaleda kooli ja kogukonna elus ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamises (nt noortevolikogu, kaasav eelarve Narvas).</p> <p>4.Toob näiteid erinevatest viisidest, kuidas kodanik saab rahumeelselt ja seaduslikult oma arvamust väljendada (rahvaalgatus, märgukiri, miiting, osalus eelarves);</p> <p>5. koostab koos klassikaaslastega märgukirja või ettepaneku kooli juhtkonnale (nt kooli keskkonna parendamine, õpilastele vajalik üritus).</p> <p>6.oskab simulatsiooni kaudu arutleda, esitada argumente ja teha ühise otsuse</p> | <p><b>IX. Kodanikuühiskond ja rahva tahte avaldamine.</b></p> <p>Kodanikuühiskond - mida annab vabakonnas osalemine ning kuidas rahva tahet maksma panna.</p> <p>Osalemise tahte tekitamine.</p> <p>kodanikuühiskond, vabakond, huvirühmad, erakond/partei, arengu/humanitaarabi; rahvaalgatus, streik, boikott, märgukiri, miiting, ühiskonnakriitika, polariseerumine.</p> | <p>Suhtluspädevus</p> <p>Digipädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Kunst</p> <p>Eesti keel</p> <p>Muusika</p> <p>Kunst</p> <p>Kirjandus</p> | <p>Teabekeskond ja meediakasutus</p>           |
| <p>1.kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;</p> <p>2.teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel,</p> <p>3.eristab otseseid ja kaudseid makse;</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | <p><b>X. Ärisektori toimimine ja riigi roll turumajanduses.</b></p> <p>Ärisektori toimimine.</p> <p>Turumajanduse olemus ja riigi roll selles.</p> <p>ressurss, majandussüsteem, vaba turg, momopol, osaühing, äriplaan, kasum, kahjum, teaduspõhine</p>                                                                                                                     | <p>Suhtluspädevus</p> <p>Digipädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Geograafia</p> <p>Võõrkeeled</p> <p>Matemaatika</p>                      | <p>Kodanikualgatus</p> <p>Ja ettevõtlikkus</p> |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                       |                                                                         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------|
| 4.oskab rollimängu kaudu selgitada, kuidas pakkumine ja nõudlus mõjutavad hinda;<br>5.suudab koostada lihtsa äriplaani, mis sisaldab äriidee kirjeldust, sihtrühma, kulude ja tulude eeldust, võimalikku kasumit või kahjumit ning turundusideed;<br>6.oskab koostada tuludeklaratsiooni.                                                                                                                                                                                                                                                                     | majandus, heaoluriik, riigieelarve, otsesed maksud, kaudsed maksud, tuludeklaratsioon, sotsiaalne ettevõtetus, õiglane kaubandus, eksport, import.                                                                                                                 | Tehnoloogia<br>InimeseõpetusLo<br>odusained<br>Kunst<br>Emakeel                                                                                                                                       |                                                                         |
| 1.analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;<br>2.koostab CV ja kaaskirja;<br>3.Täidab töökoha taotlusi ja valmistub intervjuuks;<br>4.analüüsib töölepingu tingimusi ja arvutab palku (bruto/neto).                                                                                                                                                                                                                                                   | <b>XI Tööturu ja karjääri võimalused.</b><br>Tööturg.<br>Noored ja täiskasvanud tööturul tööturg, tööandja, töövõtja, brutopalk, netopalk, tööleping, ümbrikupalk, CV                                                                                              | Suhtluspädevus<br>Digipädevus<br>Ettevõtlikkuspädevus<br>Enesemääratluspädevus<br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br>Matemaatika<br>Eesti keel Kunst, emakeel<br>Liikumine<br>kirjandus                 | Elukestev õpe ja karjääri kujundamine                                   |
| 1.analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;<br>2.selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;<br>3.koostab oma igakuise eelarve, planeerides tulud ja kulud.<br>4.arvutab lihtsate näidete põhjal intressi ja krediidi kulukust.<br>5.analüüsib toote hindade ja kvaliteedi suhet ning teeb teadlikke ostuotsuseid.<br>6.võrdleb erinevaid investeerimisvõimalusi ja hindab riske.<br>7.kontrollib kaupade ja teenuste tarbijakaitse nõuetele vastavust ning kasutab tootemärgiseid teadlikult. | <b>XII.Isiklik rahandus ja arukas tarbimine.</b><br>Isiklik toimetulek ja arukas tarbimine.<br>Oma kulude ja tulude teadlik planeerimine<br>inflatsioon, intress, investeeering, krediidi kulukuse määr, eelarve, ostubuum, tarbijakaitse, tootemärgised, ostujõud | Suhtluspädevus<br>Digipädevus<br>Ettevõtlikkuspädevus<br>Sotsiaalne ja kodanikupädevus<br>Väärtuspädevus<br><br>Matemaatika<br>Loodusteadused<br>Tehnoloogia ja Kodundus<br>Geograafia<br>Matemaatika | Keskkond ja jätkusuutlik areng<br>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine |
| 1.selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;<br>2.teab Euroopa Liidu liikmesriike                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | <b>XIII.Eesti ja rahvusvahelised suhted.</b><br>Eesti ja maailm: kuidas rahvusvaheline olukord Eestit                                                                                                                                                              | Õpipädevus<br>Suhtluspädevus<br>Väärtuspädevus<br>Digipädevus                                                                                                                                         | Teabekeskkond ja meediakasutus                                          |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                  |  |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|--|
| ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;<br>3.analüüsib uudiste ja artiklite põhjal Eesti ja teiste riikide rahvusvahelisi suhteid;<br>4.koostab lühikese esituse või plakati mõne rahvusvahelise organisatsiooni ülesannetest ja Eestiga seotud tegevustest.<br>5.arutleb rühmatöös, kuidas väikeriik nagu Eesti saab oma huve rahvusvahelises suhtluses esindada.<br>6.Simuleerib lihtsat diplomaatilist vestlust või läbirääkimisi rahvusvahelises kontekstis.<br>7.võrdleb Euroopa Liidu kodaniku õigusi ja kohustusi ning seostab neid oma igapäevaeluga, koostades näiteks väikese infolehe või tabeli.                                                                                                                                                                                                 | mõjutab ning kuidas väikeriik saab oma huve rahvusvahelistes suhtluses teostada.<br>Kuidas Eesti oma huve rahvusvahelises suhtluses realiseerib.<br>Euroopa Liit, EL Parlament, EL Komisjon, Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO), ÜRO, euro, diplomaatia, humanitaarabi organisatsioonid, hargmaised ettevõtted | Ajalugu<br>Muusika<br>Kunst<br>Eesti keel<br>Geograafia<br>Keemia<br>Loodusained |  |
| <b>Õppekäigud ja õuesõppetunnid.</b><br>Narva Linnavalitsuse külastus - õpilased tutvuvad kohaliku omavalitsuse tööga ja osalevad linnajuhtimise simulatsioonis, Narva Kohtumaja ekskursioon - õpilased saavad ülevaate õigussüsteemist ja kohaliku omavalitsuse rollist seaduste rakendamisel, Narva-Jõesuu Linnavalitsuse külastus - võrdlev õppekäik, kus õpilased analüüsivad väiksema omavalitsuse töökorraldust võrreldes Narvaga, Piirivalve ja Maksu- ja Tolliamet Narva osakonna külastus - õpilased uurivad, kuidas kohalik omavalitsus teeb koostööd riigiasutusega, Rahvaste maja külastus - õpilased teavad ära, kuidas toimib kodanikuühiskond, eraettevõtte külastus - õpilased teavad ära, kuidas toimib erasektor.<br><b>Üritused</b><br>Valimised Narva Noorteparlamenti, Narva Noorteparlamendi üritustes osalemine, Osalemine varjupäeval. |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                  |  |